

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE
SERGİLENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Dilay DEMİRBOLAT

Arkeoloji Anabilim Dalı

İZMİR
2019

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE
SERGİLENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Dilay DEMİRBOLAT

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Pınar Özlem Aytaçlar

Arkeoloji Anabilim Dalı
Klasik Arkeoloji Yüksek Lisans Programı

İZMİR-2019

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Kültür Varlıklarının Ören Yerinde Sergilenmesi” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Dilay DEMİRBOLAT

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Dilay Demirbolat
Numarası : 92130003201
Anabilim Dalı : Arkeoloji
Tez Başlığı (Türkçe) : Kültür Varlıklarının Ören Yerinde Sergilenmesi
Tez Başlığı (İngilizce) : The Exhibition of the Monuments in Historical Sites
Tez Savunma Tarihi : 10.12.2019
Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç.Dr. Pınar ÖZLEM AYTAÇLAR
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç.Dr. Yusuf SEZGİN
Karar : ☐ Başarılı ☒ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Aytekin ERDOĞAN
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☐

Oy çokluğuyla ☒

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☐☐☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

"Kültür Varlıklarının Ören Yerinde Sergilenmesi" başlıklı tez çalışmam içerisinde kültürel mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılmasında, bu sergilemenin etkili bir yöntem olduğu anlatılmaktadır.

Tezin içeriğinde, kültür varlıklarını koruma ve yerinde sergileme yönteminde başvurulması gereken ulusal ve uluslararası kanun, yönetmelik ve tüzükler incelenip değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca, ören yerinde sergileme tekniğine ilişkin ulusal ve uluslararası sergileme örnekleri incelenmiştir. Doğru ve etkili sergileme yöntemleri açısından bu örneklerin değerlendirmeleri yapılmıştır. Kazı alanı ve arkeolojik eserlere zarar vermeden koruma çalışmalarına ilişkin örneklere ve bu örneklerde kullanılan teknik özelliklere de yer verilmeye çalışılmıştır. Ören yerinde sergileme yöntemleri konusunda, farklı coğrafyalarda, farklı iklimlerde ve farklı özelliklere sahip kazı alanlarında hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği aktarılmıştır. Bu şekilde, ören yerleri en az hasar ve en yüksek koruma ölçütleri ile sergilenebilir olarak yaşamaya devam edeceklerdir.

Çalışmamı hazırlamamda benden yardımların eksik etmeyen danışman hocam Doç. Dr. Pınar Özlem Aytaçlar'a ve beni her konuda destekleyen, yanımda olduklarını hissettiren sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Dilay Demirbolat

2019

ÖZET

"Kültür Varlıklarının Ören Yerinde Sergilenmesi" başlıklı tez çalışmam içerisinde amaç, kültürel mirasın korunarak gelecek nesillerle aktarılmasında, bu sergilemenin etkili bir yöntem olduğunu anlatmaktır. Bunu yanı sıra insanlık tarihine ışık tutan kültür varlıklarına ilişkin kapsamlı ve doğru bilgi verme yöntemi olarak yerinde sergileme yönteminin önemini göstermektir.

Tezin ilk bölümünde, kültür varlıklarını koruma ve yerinde sergileme yönteminde başvurulması gereken ulusal ve uluslararası kanun, yönetmelik ve tüzükler incelenmektedir. İkinci bölüm, ören yerinde sergileme tekniğine ilişkin ulusal ve uluslararası sergileme örneklerini içermektedir. Speyer'de Bulunan Orta Çağ Sinagogu, Yeşilova Höyüğü, Ephesos Yamaç Evleri, Haleplibahçe mozaik müzesi ve Göbeklitepe kazı alanları örnek olarak incelenmiştir. Kazısı süren alanlarda sergileme ve çatı korumalarına da örnekler verilerek tezin içeriğine eklenmiştir. Ören yerlerinin en az hasar ve en yüksek koruma ile sergilenmesi ve sergilemede hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiği ele alınmıştır.

ABSTRACT

The aim of this master thesis “The exhibition of the monuments in historical sites” is to show how to display cultural assets that shed light on the history of humanity and to explain the method of displaying them in the site they belong to with its advantages as a comprehensive and accurate method of providing information to the visitors.

As a concept, national and international laws, regulations and bylaws that should be used in the protection and cultural display of cultural assets were examined and evaluated. The national and international exhibitions related to the exhibition technique were used and my contribution to my thesis was provided.

As a result, the importance of the method of exhibition in the historical site is emphasized.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

1.1. KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE SERGİLENMESİNİN TANIMI.....	2
1.2. KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE SERGİLENMESİNE YÖNELİK KANUN, YÖNETMELİK VE TÜZÜKLER.....	3
1.3. SUNUŞ ESNASINDA ESERLERİN TANITIMINDA KULLANILABİLECEK BİLGİ VERME YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	17

2.BÖLÜM

2.1.TÜRKİYE'DEN VE YURT DIŞINDAN ÖRNEK ÖREN YERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	19
2.1.1.Kültür Varlıklarını Ören Yerinde Sergilenmesine Yurt Dışından Örnek.....	19
2.1.1.1.Speyer'de Bulunan Orta Çağ Sinagogu ve Hamamı.....	19
2.1.2. Kültür Varlıklarının Ören Yerinde Sergilenmesine Türkiye'den Örnekler.....	21

2.1.2.1.Yeşilova Höyüğü ve Ziyaretçi Merkezi.....	22
2.1.2.2.Ephesos Yamaç Evleri.....	23
2.1.2.3.Haleplibahçe Mozaik Müzesi.....	29
2.1.2.4.Göbekli Tepe.....	34
2.2.. KAZI ÇALIŞMALARI DEVAM EDEN ÖREN YERLERİNDE SERGİLEME.....	37
2.3. ÖREN YERLERİNDE İNŞA EDİLECEK KORUMA ÇATILARININ PLANLANMA AŞAMALARI VE KULLANIM YÖNTEMLERİ.....	38
2.3.1 Bergama Z Yapısı.....	40

3.BÖLÜM

3.1.KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE SERGİLEME YÖNTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ	42
KAYNAKÇA.....	45
LEVHALAR.....	49

GİRİŞ

Arkeolojik mirasın halka sunulması, çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişmelerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir. Bu aynı zamanda, tarihsel mirasın korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi araçtır. Taşıdıkları tarihsel ve mimari önemden dolayı, kamu erişimine açık kültür varlıklarının ören yerlerinde sunulmaları kültürel bir girişim olarak, yerel gelişime de katkıda bulunan birer etkidir. Her bir ören yeri için belirlenen kamu erişimi stratejilerinde ören yerinin sürdürülebilir bir şekilde korunması ve bakıma alınması, uygun olan en yüksek ziyaretçi sayısının belirlenmesi oldukça önemlidir. Halkın etkin katılımı arkeolojik mirasın korunması ile ilgili politikaların bir parçası olmalıdır. Dolayısı ile kültürel varlıkların ören yerinde sergilenmesi, koruma politikaları içerisinde önemli bir yere sahip olması gereken bir konudur. Tüm bu bahsettiklerimden yol çıkarak hazırlamaya karar verdiğim ‘Kültür varlıklarının ören yerinde sergilenmesi’ başlıklı tez çalışmamı aşağıda belirteceğim aşamalarda gerçekleştirdim.

Çalışmam içerisinde öncelikle ulusal ve uluslararası kültür mevzuatlarından yola çıkarak ören yerinde sunuşun kanunlar, mevzuatlar ve tüzükler doğrultusunda en doğru şekilde nasıl yapılacağını incelemek amaçlı tüm bu kanun, mevzuat ve tüzüklere tezim içerisinde yer vererek değerlendirmelerini yaptım. Ardından, ören yerinde sergilemede kullanılabilecek bilgilendirme elemanlarının neler olabileceğine ve nasıl kullanılması gerektiğine yer verdim. Yurt dışından ve ülkemizden seçilmiş mevcut örnek ören yerleri belirledim ve bu ören yerlerinin tanıtım ve tarihçe bilgilerini verdikten sonra ören yerinde sergileme yöntemlerini inceledim.

Tüm bu örneklerden yola çıkarak kazı çalışmaları devam eden ören yerlerinde sergilemenin nasıl olması gerektiğini belirttim. Ören yerinde sunumu gerçekleştirilen eserlerin zarar görmelerini engelleyen koruma çatılarının planlanma ve hazırlanma aşamalarını anlattım. Sonuç olarak Kültür Varlıklarını Ören yerinde sergileme yönteminin değerlendirilmesini yaparak, bu yöntemin önemini belirttim.

I. BÖLÜM

1.1. KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE SERGİLENMESİNİN TANIMI

Kültür varlıklarının ören yerinde sergilenmesi konusunu ele almadan önce serginin tanımını yapmamız gerekir. Sergi, çeşitli eser, ürün, fikir ya da tekniği tanıtım araçları ile birlikte hedef kitleye sunmak, satmak ya da tanıtmak amacı ile önceden belirlenmiş alanlarda gerçekleştirilen düzenleme işidir. Sergi aynı zamanda taşınabilir ya da taşınamaz sanat eserlerinin bir mekânda topluca görülebilmesi amacı ile kamuya sunulmasıdır.¹ Sanat kavramları ve tanımları sözlüğünde ise sergi şu şekilde açıklanır: Sergileme davranışı, sergilenen eser ve malzemeler, sanatın endüstriyel ürünlerin ya da benzerlerinin halka açık olarak gösterilmesidir. Sergi, sergilemekten daha geniş kapsamlı bir terimdir. Belli amaçlar doğrultusunda halka açık gösterim fikrine sahip olan yapılandırılmış bir resmi sunum şeklini anlatır.² Tüm bu bahsedilenler doğrultusunda sergi çeşitleri, iletişimi artırıp, düşünceleri değiştirmek, bilgiyi aktarmak ve davranışları yönlendirmek amaçlı bilgi ve fikir transferi olarak değerlendirilebilir.

Kültür varlıklarının ören yerinde sergilenmesi ile bağlantılı olarak, tarihi kent sergileri ve mimari anıt sergilerinin tanımları incelenmelidir. Tarihi kent sergisi, kenti mimari ve doğal çevresi ile tanıtmayı hedefleyen, geniş ölçekli ve açık alanda yapılan bir sergileme çeşididir.³ Mimari sergiler ise, binanın kendisinin eser olarak öne çıktığı ve binayı çevresinden ayırarak ele alan sergileme türüdür.

Kültür varlıklarının ören yerinde sergilenmesi ise arkeolojik mirasın taşıdığı tarihsel ve mimari önemi vurgulayan bir kültür girişimi olarak yerel halkın gelişimine katkı sağlayan ve ören yerinin sürdürülebilir bir şekilde korunmasını sağlayan bir sergileme türüdür.

¹ Erbay 2011, 6

² a.g.e., 6

³ a.g.e., 9

1.2. KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE SERGİLENMESİNE YÖNELİK KANUN, YÖNETMELİKLER VE TÜZÜKLER

Bu başlık altında;

- 1) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,
 - 2) Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulu Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
 - 3) Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetim Tüzüğü (ICOMOS, 1990)
- İncelenerek konum ile ilgili maddelerine ve açıklamalarına yer verilip değerlendirilmesi yapılmıştır.

1) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu:⁴

Ülkenin taşınmaz doğal ve kültürel değerlerinin korunması ve değerlendirilmesi için 1970’li yıllardan bu yana değişik ölçek ve nitelikte yasal düzenlemeler yapılmıştır. Başta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olmak üzere değişik kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, yönetmelikler, yönergeler ve şartnameler hiyerarşisi içinde birçok kural üretilmiş, çağdışı kalan kurallar da elenmiştir. Koruma mevzuatını genelde iki ana başlıkta ele almak olasıdır:

Bunlardan ilki doğrudan koruma için çıkartılmış mevzuattır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, 2863 sayılı Kanunda bazı değişikliklerin yapılmasına ilişkin 5226 sayılı yasa, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kültürel varlıklar için hazırlanmış ve yasalaşarak yürürlüğe konmuştur. Bu yasalarla ilgili olarak oldukça fazla sayıda yönetmelik ve yönergenin de günümüz koruma etkinliklerini yönlendirdiği unutulmamalıdır.

Bir diğer mevzuat gurubu ise, amacı başka bir alanı düzenlemek olmakla beraber, içerdiği bazı hükümler bakımından tarihi mirası koruma ile dolaylı olarak ilgili olan mevzuattır. Kıyı Yasası, İmar Yasası, Çevre Yasası, Milli Parklar Yasası,

⁴ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR-127803/2863-sayili-kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-kanunu.html>. Resmi Gazete 23.7.1983. (3.1.2019).

Belediye Yasası, Büyükşehir Belediye Yasası, İl Özel İdare Yasası vb. bu ikinci grupta yer alırlar.

Madde 1 - Bu kanunun amacı, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

Madde 2 - Bu Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.

Tanımlar:

(1) "Kültür varlıkları", tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

(2) "Tabiat varlıkları", jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya başka özellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altı veya su altında bulunan varlıklardır.

(3) "Sit", tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan yerleşim kalıntıları, önemli tarihi olayların cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

(4) "Koruma" ve "korunma", taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri, taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

(5) "Korunma alanı", taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları:

Madde 6 - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,

- b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığının korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
- c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,
- d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.

Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, h y kler, t m l sler,  ren yerleri, akropol ve nekropoller, kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar, harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler, kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular, tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar, sunaklar, tersaneler, rıhtımlar, tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar, camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar,  eşme ve sebiller, imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler, mezarlıklar, hazineler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar, k llyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları, freskler, kabartmalar, mozaikler ve benzeri taşınmazlar, taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir.

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları, özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri taşınmaz tabiat varlıklarına örnek gösterilebilir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İle Koruma Kurulları Kuruluş, görev, yetki ve çalışma şekli:

Madde 51 - (Değişik: 17/6/1987 - 3386/11 md.) Yurtiçinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları" kurulur.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,
- b) Koruma kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,
- c) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak.

Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde kurulu olağanüstü toplantıya çağırır. Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır. Toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verir. Koruma Yüksek Kurulunun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

Koruma Yüksek Kurulu üyeliği:

Kültür varlıklarını koruma yüksek kurulu ve kültür varlıklarını koruma bölge kurulları yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik doğrultusunda belirlenen üyeler;

Madde 1 – 19/4/2012 tarihli ve 28269 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğinin 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 2 – Aynı Yönetmeliğin 5 inci maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, ikinci fıkrasında yer alan “Bakanlık Müsteşarıdır” ibaresi “Bakan Yardımcısıdır” şeklinde değiştirilmiş ve üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

“(1) Koruma Yüksek Kurulu;

- a) Bakan Yardımcısı,
- b) Cumhurbaşkanınca Cumhurbaşkanlığından görevlendirilecek bir üye,
- c) Bakanca Bakanlıktan görevlendirilecek üç üye,
- ç) Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ilgili genel müdürü,
- d) Orman Genel Müdürü veya yardımcısı,

e) Vakıflar Genel Müdürü veya yardımcısı,

f) Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürü veya yardımcısı,

g) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya yardımcısı,

olmak üzere on kurum temsilcisi üye ile koruma bölge kurulu üyelerinden Bakanlıkça seçilecek altı üye ile birlikte toplam on altı üyeden oluşur.”

Madde 3 – Aynı Yönetmeliğin 7 nci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “Müsteşarlığın” ibaresi “Bakan Yardımcısının” şeklinde değiştirilmiştir.

Değerlendirme:

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasasının 3. Maddesindeki tanıma göre kültür varlığı “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır”.

Bu tanım incelendiğinde kültür varlığının üç değişik boyutta ele alındığı görülür. Yasada “tarih öncesi ve tarihi devirler” olarak belirlenen zaman boyutu, herhangi bir zaman kısıtlaması getirmemektedir. Bir diğer deyişle, başka değerler içermek koşuluyla, çok yakın geçmişte yapılmış bir yapı kültür varlığı niteliği kazanabilecektir. İkincisi nitelik boyutudur ve bu boyut iki ayrı ölçüt grubu ile tanımlanmıştır. Birinci ölçüt grubuna göre bir taşınmazın kültür varlığı olabilmesi için “...bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunmak...”, ikinci ölçüt grubuna göre ise “sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşımak” gerekmektedir. Son boyut olan mekan boyutuna ise “...yer üstü, yer altı ve su altında bulunma” denerek, herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.

Yasanın 6. maddesinde bunlara ek olarak kültür varlıkları için dört yeni nitelik belirlenmiştir. Bunlardan ilki “19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar” olarak tanımlanmıştır (6. maddenin “a” bendi). Bu tanım hiçbir bilimsel ölçüte dayalı değildir. Çünkü, 19. yüzyıldan önce oluşturulmuş ancak hiçbir başka mimari, sanat vb. özelliği olmayan taşınmazların kültür varlığı olarak nitelendirilemeyeceği açıktır. İkinci nitelik, 19. yüzyıldan sonra yapılmış olmakla beraber, “.... önem ve özellikleri bakımından Kültür Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen

taşınmazlar” (“b” bendi) olarak belirlenmiştir. Bu tanımlama 19. yüzyıl kısıtlamasına bir seçenek oluşturmak için koyulmuş gibi gözükse de bir anlam taşımamaktadır. “Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları” (“c” bendi) üçüncü ek nitelik olarak belirlenmiştir. Sit alanı içerisinde olmak, tek başına yeterli değildir. Son nitelik ise milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın “Milli Mücadele ve Türkiye'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış konutlar” (“d” bendi) olarak tanımlanmıştır.

2) Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik⁵

Son dönemlerde arkeolojik, kentsel ve doğal sit alanları gündem konusu olduğundan, alışılmış kavramlar dışında yeni bir kavram olan Alan Yönetimi’nden sıkça söz edilmektedir. Alan yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun kuruluş ve görevleri ile ilgili yönetmeliğin tez konusu ile ilgili maddelerini inceleyecek olursak;

Amaç

Madde 1 - Bu yönetmeliğin amacı, ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunun da sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak, yönetim alanlarının belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.

⁵ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14538/alan-yonetimi-ile-anit-eser-kurulunun-kurulus-ve-gorevleri.html> (07.02.2019)

Kapsam

Madde 2 - Bu Yönetmelik, sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının yönetim alanlarının belirlenmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları kapsar.

Madde 4 - Bu Yönetmelikte geçen;

Bakanlık: Kültür ve Turizm Bakanlığı,

Kanun: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununu,

Genel Müdürlük: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünü,

Yetkili idare: Kanun ve bu Yönetmelik kapsamında Yönetim Alanı tespit etmeye yetkili Bakanlık veya ilgili belediyeyi,

Sivil toplum örgütleri: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) temsilcileri, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) temsilcileri, Türkiye Barolar Birliği temsilcileri, Türk Tabipleri Birliği temsilcileri, Esnaf ve Sanatkarlar Odası temsilcileri varsa konuyla ilgili dernek, vakıf ve üniversiteleri,

Etkileşim sahası: Sit bölgeleri ile bütünlük gösteren, yoğunluk ve yerleşme düzeninin sit bölgeleri ile uyum içinde oluşması ve gelişmesi öngörülen, sit alanını bütünlleyen, etkileyen ya da ondan etkilenen ve sit alanı ile koruma amaçlı imar planına konu olmayan alanlar arasında geçiş sağlayan alanları,

Anıt eser: Kullanım durumu, konumu, fonksiyonu, ziyaretçi yoğunluğu ile tarihi ve sanatsal özellikleri de dikkate alınarak Bakanlıkça belirlenen taşınmaz kültür varlıklarını,

Anıt Eser Kurulu: Anıt eser niteliğindeki taşınmaz kültür varlıklarına münhasır olarak oluşturulan kurulu,

Kentsel sit alanı: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntılarının bulunduğu alanı,

Arkeolojik sit alanı: Kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği alanı ifade eder.

Alan Yönetimine İlişkin Esaslar

Alan yönetiminin hedefleri

Madde 5 — Alan yönetiminin hedefleri şunlardır:

- a) Alan sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarıyla birlikte korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesinin,
- b) Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının yönetim planı ile gösterilmesinin,
- c) Alanın değerini arttırarak uluslararası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejiler, yöntemler ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılmasının,
- d) Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslararası işbirliği ve paylaşımı yaratacak etkinlik ağının kurulmasının,
- e) Belirli bir bölge içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek sektör oluşturma potansiyeli bulunan sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılmasının,
- f) Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin,
- g) Sit alanları ve ören yerleri ile etkileşim sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi ile birlikte alan yönetim amaçları doğrultusunda uluslararası koruma prensipleri ve sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesinin,
- h) Kültür varlıklarının yönetiminde, konservasyon alanında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılmasının sağlanmasıdır.

Yönetim alanının belirlenmesi

Madde 6 — Yönetim alanları yetkili idarece belirlenir. Yönetim alanlarının belirlenmesinde aşağıdaki hususlara uyulur:

- a) Sit alanlarının, ören yerlerinin ve alanın etkileşim sahalarının ve bağlantı noktalarının araştırılması ve elde edilen verilerin değerlendirilmesi amacıyla etütler yapılır. Bu etüt sonuçlarına göre Kanun, Yönetmelik ve İlke Kararlarına uygun olarak öneri yönetim alanı sınırı belirlenir. Öneri yönetim alanının belirlenmesiyle ilgili olarak ilgili kurum ve kuruluşlar, meslek odaları, üniversiteler, sivil toplum örgütlerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların önerileri de değerlendirilir.
- b) Öneri yönetim alanı sınırı, bu sınır dahilinde alanla ilgili hizmetine ihtiyaç duyulan ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına iletilir. Kuruluşlar öneri ve görüşlerini otuz gün içerisinde yetkili idareye iletir. Alanın planlanması ve korunması ile ilgili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdüm sağlamak ve görüşlerini almak üzere bir koordinasyon toplantısı düzenlenir.
- c) İlgili sivil toplum örgütleri yönetim alanı belirlenmesi önerisiyle başvurduğu takdirde bu esaslar doğrultusunda teklif yetkili idarece değerlendirilir.
- d) Bu çalışmalar sonucunda belirlenen nihai yönetim alanı sınırları yetkili idarece ilgili kurum ve kuruluşlara iletilir.

Yönetim planı

Madde 7 — Yönetim planı taslağı, yetkili idare tarafından atanan alan başkanının eşgüdümünde, alanın niteliğine bağlı olarak farklı meslek gruplarına mensup uzman ve danışmanlardan oluşturulacak bir ekip tarafından bu Yönetmelik esaslarına göre hazırlanır.

Yetkili idarece plan taslağının hazırlanması öncesinde ve hazırlanma sürecinde ilgili kurum ve kuruluşların, yerel halkın, ilgili sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının, üniversitelerin, gerekli görülecek özel sektör temsilcilerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların katılımı ile bilgilendirme ve yönetim planına veri oluşturacak konuların belirlenmesi amacıyla ilgili tarafların katıldığı asgari iki toplantı düzenlenir. Bu toplantılar halka, mahalli idarelerce panolara asılacak ilanlarla duyurulur.

Yetki ve yöntem

Madde 8 — Yönetim alanı sınırları belirlenen sit alanları, ören yeri ve etkileşim sahalarına ilişkin yönetim planı taslağı;

- a) Kentsel sitlerde ilgili belediyelerce,

- b) Arkeolojik, doğal ve tarihi sit alanlarında Bakanlıkça,
- c) İlgili belediyesi bulunmayan kentsel sit alanlarında Bakanlıkça,
- d) Kentsel sit alanı ile diğer sit alanlarının birlikte bulunması halinde ilgili belediyece,
- e) Kentsel sit yönetim alanının sınırlarının birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde bu belediyelerin koordinasyonu ile Büyükşehir Belediye sınırları içinde olması halinde Büyükşehir Belediyesince, dışında olması halinde ilgili belediyelerin koordinasyonu ile Bakanlıkça doğrudan hazırlanır veya ihale mevzuatında belirtilen usul ve esaslara göre ihale suretiyle hazırlattırılır.

Anıt Eser Kurulunun Kuruluşu, Görevleri ve Çalışma Esasları

Anıt Eser Kurulunun kuruluşu

Madde 18 — Anıt eser niteliğindeki taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla o esere münhasır anıt eser kurulu kurulur. Kurul yönetimi oluşturulacak anıt eserler, anıt eser üzerinde tasarruf yetkisine sahip idarenin onayı alınarak Bakanlıkça belirlenir.

Anıt eser kurulu, anıt eserin bulunduğu bölgedeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden en az bir öğretim üyesi, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve yerel idarelerin temsilcileri ile eserin korunması ve geliştirilmesi için bağışta bulunanlar arasından Bakanlıkça uygun görülen kimseler ile bu eserler üzerinde tasarruf yetkisine sahip idarenin temsilcileri olmak üzere en az yedi kişiden oluşur.

Kurul üyelerinin görev süresi, göreve atandıkları tarihten itibaren beş yıldır. Süresi biten üye yeniden seçilebilir. Üyelerin herhangi bir şekilde üyelikten ayrılmaları halinde yerine kalan süreyi tamamlamak üzere aynı usulle üye seçilir.

Anıt eser kurulunun sekretarya hizmetleri, anıt eser üzerinde tasarruf yetkisine sahip idare tarafından yürütülür. Bakanlıkça veya anıt eser üzerinde tasarruf yetkisine sahip idarece, anıt eser kuruluna çalışmalarını yürütmek üzere uygun bir yer tahsis edilir. Bu iş için yeterli sayıda personel görevlendirilir ve bütçelerinden yeterli miktarda ödenek ayrılır.

Anıt Eser Kurulunun görevleri

Madde 19 — Kurul aşağıda belirtilen görevleri yerine getirir:

- a) Anıt eser için mekansal, fiziksel ve tematik gelişim ve vizyon, eserin korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlar ve uygular.
- b) Eserin tanıtımını yapar.
- c) Eserin korunması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla bağış toplar.
- d) Eserin korunması ve geliştirilmesi için aynı, nakdi veya bedeni olarak yardımda bulunanlardan uygun gördüklerine onursal ödül verir.
- e) Eserin korunması ve geliştirilmesine ilişkin düzenli olarak rapor hazırlar ve bu raporları ilgili idarelere göndererek uygulanmasını sağlar.

Kurul Başkanı ve görevleri

Madde 20 — Anıt eser kuruluna, eser üzerinde tasarruf yetkisine sahip idarenin temsilcisi başkanlık eder.

Kurul başkanı aşağıda belirtilen görevleri yerine getirir:

- a) Eserin korunması, bakımı, onarımı, ziyaretçi yönetimi gibi faaliyetleri yürütür.
- b) Gerektiğinde Kurulu olağanüstü toplantıya çağırır.
- c) Kurul toplantılarını organize eder.
- d) İlgili idare ile gerçek ve tüzel kişiler arasında eşgüdüm sağlar.

Anıt Eser Kurulunun çalışma esasları

Madde 21 — Kurul yılda en az iki kere üye tam sayısının üçte ikisi ile toplanır. Kararlarını üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alır.

Kurulun büro ve sekreteryâ hizmetleri anıt eser üzerinde tasarruf yetkisine sahip idarece yürütülür.

Eser üzerinde yapılacak her türlü fiziki müdahale kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulunun izni ve denetiminde yapılır.

Anıt eser üzerinde tasarruf yetkisine sahip idare, kurul tarafından hazırlanan raporları değerlendirmeye almak zorundadır. Anıt eser üzerinde tasarruf yetkisine sahip idare, raporda yer alan hususlardan gerçekleştirilemeyecek olanları gerekçeleriyle birlikte kurula bildirir.

3) Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (ICOMOS, 1990):

*(Charter for the Protection and Management of the Archaeological heritage)*⁶

İnsan topluluklarının kökenleri ve gelişimleri hakkında bilgilenmenin ve onları anlamanın, insanlığın kültürel ve sosyal köklerini tanımak bakımından çok önemli olduğu genel kabul görmektedir.

Arkeolojik miras, geçmişteki insan etkinliklerinin temel belgesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, arkeolog ve diğer bilim adamlarının onu günümüz ve gelecek kuşakların yararına incelemesi ve yorumlayabilmesi için korunması ve doğru yönetimi şarttır.

Bu mirasın korunması yalnız arkeolojik tekniklerin uygulanması ile başarılamaz. Daha geniş mesleki ve bilimsel birikime, becerilere gerek vardır. Arkeolojik mirasın bir bölümünü mimari yapıtlar ve miras kapsamına giren kalıntılar, bir diğer bölümünü ise yerel halkın yaşayan geleneklerinin parçaları oluşturmaktadır. Mimari yapıtlar ve miras kapsamına giren kalıntıların korunması 1964 tarihli Anıtlar ve Sitlerin korunmasıyla ilgili düzenlenen Venedik Tüzüğü'ne göre uygulanmalıdır. Yerel halkın yaşayan geleneklerinin parçalarının korunması ve yaşatılabilmesi yörenin kültür guruplarının katılımı ile sağlanmalıdır.

Mimari, kültürel ve arkeolojik gibi çeşitli uzmanlık gerektiren konuları kapsadığı için Arkeolojik Miras'ın korunması birçok disiplin ve uzmanın etkin işbirliğine dayandırılarak yapılmalıdır. Bu tüzükle arkeolojik mirasın yönetiminin değişik yönlerine ilişkin ilkeler ortaya konulmaktadır. Bunlar arasında kamu yöneticilerinin ve yasa koruyucularının sorumlulukları, envanterleme süreçlerinin gerektirdiği mesleki yetenekler, belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma, yeniden yapım, bilgi verme, sunuş, halkın erişimi ve kültür mirasının kullanılması ile arkeolojik mirasın korunmasında görev alacak meslek adamlarının nitelikleri yer almaktadır.

⁶ Öz-Güner, 'Uluslararası Kültürel Mirası Mevzuatı, AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi <http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiyeni02.pdf> (22.03.2019)

Bu tüzük hükümetler kadar bilim adamı ve uzmanların koruma politika ve uygulamalarına yol gösterici ve fikir kaynağı olan Venedik Tüzüğü'nün başarısından esinlenilerek hazırlanmıştır. Tüzük evrensel geçerliliği olan temel ilkeleri ve yol gösterici kuralları yansıtmalıdır. Bu nedenle dar bölgelerin ve ülkelerin özel sorunlarını ve olasılıkları ele alamaz. Bu tür ihtiyaçları karşılamak için, tüzük, bölgesel ve ulusal düzeyde ek ilkeler ve yönlendirici kurallarla desteklenmelidir.

Madde 1:

Tanım:

“Arkeolojik Miras” temel verileri arkeolojik yöntemlerle elde edilen maddi mirastır. İnsan varlığının her tür izini kapsar ve insan etkinliğini yansıtan her tür alanı, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındakiler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içerir.

Madde 2:

Bütünleşik koruma politikaları:

Arkeolojik miras hassas ve yenilenemeyen bir kültürel kaynaktır. Arkeolojik mirasın yok oluşunu en aza indirmek için arazi kullanımları denetlenmeli ve geliştirilmelidir.

Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar arazi kullanımı, gelişme ve planlama kadar kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının önemli bir bileşeni olmalıdır. Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar sürekli olarak gözden geçirilmeli, güncel tutulmalıdır. Arkeolojik rezerv alanlarının yaratılması bu tür politikaların parçası olmalıdır.

Arkeolojik mirasın korunması uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama politikalarıyla bütünleştirilmelidir.

Halkın etkin katılımı arkeolojik mirasın korunması ile ilgili politikaların bir parçası olmalıdır. Karar vermek için bu gereklidir. Halka bilgi verilmesi bütünleşik korumanın önemli bir bileşenidir.

Madde 7:

Sunuş, Bilgi ve Yeniden Yapım:

Arkeolojik mirasın halka sunulması, çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişmelerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir. Bu aynı zamanda onun korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi araçtır.

Sunuş ve bilgi verilmesi mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle sürekli güncelleştirilmelidir. Sunuşta, geçmişi anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğünün gözetilmesi gerekir.

Yeniden yapımlar deneysel araştırma ve yorum gibi iki önemli işleve hizmet ederler. Mevcut arkeolojik verilere zarar vermemek için özenle çalışılmalı, özgün nitelikleri yakalayabilmek için bütün kaynaklardaki mevcut bilgilerden yararlanılmalıdır.

Mümkün ise, yeniden yapımlar doğrudan arkeolojik kalıntılar üstünde yapılmamalı ve bunların yeniden yapım oldukları anlaşılabilir.

Değerlendirme:

Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetim Tüzüğü için düzenlenen toplantının çıkış noktası şu şekilde belirtilmiştir;

"Avrupa ortak kültürel kimliğimizin bir ifadesi olarak anılan mimari mirasımız Avrupa'da pek çok tehdiye maruz kalmaktadır. Şehirselleşme ve kırsal gelişim, bu mirasın öz niteliğinin ve korunması gerekliliğinin anlaşılmasındaki önemi giderek artan ölçüde vurgulamaktadır. Farklılık gösterse ve farklı ülkelerde daha pratik çözümler gerekse de, bu mimari mirasın ve karşılaştığı tehditlerin birçok ortak özelliği vardır."

Düzenlenmiş olan bu toplantıda esas olarak aşağıda belirttiğim noktalara değinilmiştir;

- (i) Arkeolojik mirasın savunmasızlığı,
- (ii) Birçok durumda arkeologlar, planıcılar, merkezi, bölgesel düzeylerde kamu kuruluşları, seçilmiş vekiller ve kamu arasında gözlemlenen diyalog ve anlayış eksikliği,
- (iii) Arkeolojik miras için gerçekleştirilecek her yaklaşımda karşılaşılan yetersiz kaynak sorunu,

(iv) İyi niyetlerin sık sık açıklanmasına karşın bu mirasa ilişkin güncel Uluslararası Konvansiyon'da pratik uygulama eksikliği

Değinilen bu noktalar doğrultusunda sunuş, bilgi, yeniden yapım aşamasının değerlendirilmesine yönelik maddeler belirlenmiştir.

1.3. SUNUŞ ESNASINDA ESERLERİN TANITIMINDA KULLANILABİLECEK BİLGİ VERME YÖNTEMLERİ

Ören yerinde sergileme esnasında gelen ziyaretçilerin bilgilendirilmeleri için hazırlanan bilgilendirme elemanları oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ziyarete sunulan eserin bilgilendirme elemanının yalın ve anlaşılır bir dille hazırlanmış olması gereklidir. Böylece eserin kültürel değeri ve tarihçesi gelen ziyaretçi tarafından daha iyi anlaşılmış olur. Sıradan ve tek düzelikten uzak, dikkat çekici ve çağımızın getirdiği teknolojik ilerlemeden faydalanarak hazırlanmış olan bilgilendirme elemanları gelen ziyaretçilerin bilgi alma isteklerini arttıracaktır.

Rehberler, kulaklıklar, etiketler, bilgi panoları, afişler, el broşürleri, kataloglar, sergi için yazılı ve görsel bilgilendirme elemanlarıdır.

Sergi katalogu/kitaplar: Temel amaçları, sergi ve eser ile ilgili kapsamlı bilgi sağlamaktır. Ören yerinde sergilenen eserler ile ilgili detaylı görsellere ve yazılı bilgiye yer verilir. Verilen bu bilgiler broşürlerdekine göre daha geniş kapsamlı olmalı, eserlerin tarihçesi, dönemi ve literatürdeki önemi gibi bilgileri içermelidir.⁷

El broşürleri: Sergi ve etkinlikler ile ilgili tanıtımın broşür şeklinde düzenlenmesi en yaygın tanıtım şeklidir. El broşürleri içerisinde ören yerinin planı da ziyaretçiye dağıtılmalıdır. Kısa metinler halinde hazırlanmış açıklamalar ile gelen ziyaretçinin ören yerini kolaylıkla gezmesi ve sunulan eserler hakkında bilgi edinmesi sağlanır. Alternatif gezi yönleri de yine broşürler içerisinde verilmelidir. Tanıtım amaçlı hazırlanan bu broşürler ziyaretçiyi neleri görmesi gerektiği ve nereye nasıl gidebileceği konusunda bilgilendirmelidir. Bu bilgilerin yanı sıra broşür

⁷ Erbay 2011, 136.

içerisinde ören yerinin bulunduğu yöreye ait tanıtıcı metinlere ve harita üzerinde ören yerinin açık adresine de yer verilmelidir.⁸

Bilgi panoları: Sergilenen eserin yanında bulunan bilgi panoları ziyaretçiyi bilgilendirmek için düzenlenmeli ve ziyaretçinin gözden geçireceği kısa, öz ve temel bilgileri içermelidir. Bilgi panoları sergilenen eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamalıdır. Bu panolarda eserin ilk bulunduğu durumu, fotoğraf veya çizimleri, hangi döneme ait olduğu gibi kimlik bilgilerine kısaca yer verilmelidir. Bu panoların eserin yanında yer alması gerekmektedir. Hazırlanan bilgi panoları dijital olarak da düzenlenebilir. Özellikle farklı dönemleri bir arada bulunduran ören yerlerinde interaktif teknoloji kullanılarak, ziyaretçinin yapının veya buluntunun kronolojik bilgisine ulaşması sağlanabilir.⁹

Yön panoları: Çalışma alanı bir ören yeri olduğunda yön panoları çok önem taşır. Ören yerine giriş çıkış yönleri, acil durumlar için belirlenen güzergâhlar gibi temel yön panolarının yanı sıra kısa yolların belirlendiği panolar alternatif gezi planları için hazırlanmalıdır. Ayrıca yön panoları üzerinde ören yerinde sergilenen eserler arası mesafeler ortalama olarak belirtilmelidir. Hazırlanan yön panoları çeşitli dillerde hazırlanmalı ve uluslararası standartlara uygun olmasına dikkat edilmelidir.¹⁰

⁸ Erbay 2011, 136.

⁹ *a.g.e.*, 138.

¹⁰ *a.g.e.*, 139.

II.BÖLÜM

2.1. TÜRKİYE'DEN VE YURT DIŞINDAN ÖRNEK ÖREN YERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1.1. KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE SERGİLENMESİNE YURT DIŞINDAN ÖRNEK

2.1.1.1 SPEYER'DE BULUNAN ORTAÇAĞ SINAGOGU VE HAMAMI:

Sinagog'un Tarihçesi:

Ortaçağın en önemli kültür eserlerinden birisidir. Kadınlar için ayrı bir bölümünün yapı içerisinde yer alıyor olması alışılmadık ve yapıyı farklı kılan özelliklerindendir. 400 yıldan fazladır ayakta olan yapı Yahudi tarihi açısından önemli özellikleri barındırmaktadır. 11. yüzyılda Yahudi birliği burada kurulmuştur ve İtalya ile Fransa'dan Yahudiler bu sinagoga gelmişlerdir.

1100 yılında büyük salonun yapım inşası başlatılmış ve 1104 yılında tamamlanmıştır. 13. yüzyılda sinagog en ihtişamlı dönemini yaşamıştır. Rayn'ın Kudüsü olarak adlandırılmış olan bu sinagog bulunduğu bölgenin en önemli dini merkezidir. Yapı sadece sinagogdan ibaret değildir. Yapı içerisinde fırın, kasap ve seyahatte olanlar için hastane benzeri bir sağlık bölümü de bulunmaktadır. 1200 yılında, bina içerisinde küçük bir kız okulu açılmıştır. Bu kız okulunun binası erkek okulunun güney duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Sinagog bahçesi içerisinde bir de dini ritüel amaçlı kullanılan hamam 'mikwe' bulunmaktadır. Bu yapı sinagog binası yapımından sonra 1110 ile 1120 yılları arasında inşa edilmiştir. Burada yıkanmanın arınmayı sağladığı, saflığı ve doğallığı simgelediği söylenilmektedir. Su sıcaklığı 9 ile 12 derece arasındadır. Bu 'mikwe'de yıkanıp ibadet edildiği bilinmektedir.¹¹

Yapı, 1940 yılında Naziler tarafından kullanıma kapatılmış ve Yahudiler bu bölgeden gönderilmiştir. 1996 yılında tekrar geri dönmeye başlayan Yahudiler

¹¹ Transier 2009, 23.

tarafından 2004 yılında burada tekrar bir Yahudi birliği kurulmuştur. 2008-2011 yılları arasında yapılan sayımlar, yaklaşık 60.000 ile 70.000 arasında ziyaretçisi olduğunu göstermektedir. Unesco kültür mirası arasında yer almaktadır. Müzesi 2010 yılında açılmıştır.¹²

Kültür Varlığının Ören Yerinde Sergisi ve Müzesi:

Ziyaretçiler öncelikle müze binasına giriş yapmaktadırlar. Müze binası sinagogun bulunduğu alanın hemen ön bölümüne inşa edilmiştir. Yapının mimarisi dönemsel özelliklere ve kent dokusuna uygundur. Müze binası içerisinde, sinagog binasından ele geçirilmiş olan mimari öğeler duvarlara asılmış olarak teşhir edilmektedir. Her eserin yanında rekonstrüksiyon çizimleri de gösterilmektedir. Böylelikle bu mimari elemanın yapı içerisinde nasıl durduğu daha iyi bir şekilde anlaşılmaktadır. Müze içerisinde, yapıya ait mimari elemanlar dışında sikkeler, mezar stelleri gibi yapının ve Yahudilerin tarihine ilişkin eserler de sergilenmektedir. Her bir eserin yanına, fotoğraflar ile desteklenen açıklayıcı yazılar yerleştirilmiştir.

Müze binasının arka kapısından çıkıldığında, kültür varlığının yerinde sergilenmesine tanık olunmaktadır. Sinagogun ana binası yıkılmıştır. Ancak temel duvarları ile hamam binası korunmuştur. Erkeklerin okul binasına bitişik olarak inşa edilmiş kız okul binasının duvarı, yani erkek binasının güney bölümü ayakta. Bu duvarın yanına, duvar büyüklüğünde, yapının nasıl olduğunu gösteren rekonstrüksiyon çizimi asılmıştır. Binanın taban yapısı da ziyaretçilerin görebileceği ve tahrip olmasına engel olabilecek şekilde üzeri cam ile kapatılarak sergilenmektedir. Ziyaretçilerin oturabilecekleri ve yapıyı bu şekilde inceleyebilecekleri oturma alanları da yine bu alan içerisinde mevcuttur.

Hamam yapısı tamamen korunmuştur. Yerin altına inşa edilmiş olan hamam yapısı, kıyafetlerin bırakıldığı kat ve yıkanılan kat olarak ikiye ayrılır. Merdivenler ile aşağıya inilmektedir. Önce kıyafetlerin bırakıldığı bölüme inilmektedir. Burada bir oturma alanı mevcuttur. Oturma alanının arkasındaki pencereden yıkanma

¹² Transier 2009, 23.

havuzu görülmektedir. Bu alandan da döner merdiven ile inilerek havuza, yani yıkanılan bölüme gelinmektedir. Bu havuzun üst kısmı açıktır ve içerisi yağmur suyu ile dolmaktadır. Doğallık ve arınmışlık hissini bu şekilde verdiklerine inanılmaktadır. Hamam binasının dış kısmı yağmur ve benzeri doğal etkilerden korunması için cam ile kapatılmıştır.

Sinagog, kültür varlıklarının ören yerinde sergilenmesi bakımından incelediğimizde oldukça güzel bir örnek teşkil etmektedir. Gelen misafirlerin ayakta kalan yapı elemanlarını gözlerinde daha iyi canlandırmaları için hazırlanmış olan çizimler görselliği destekleyici unsurlardır ve dikkat çekiciliği arttırmaktadır. Görselliği bozmadan yapının zarar görmesini engelleyici materyaller hazırlanacak diğer ören yeri sergilerinde de kullanılabilecek özelliktedir. Sinagog yapısının, yukarıda bahsetmiş olduğum kültür varlıkları mevzuatları doğrultusunda incelendiğinde, kurallara uygun olarak hazırlanmış bir taşınmaz kültür varlığı olduğu görülmektedir.

2.1.2. KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE SERGİLENMESİNE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

Bu bölümde, kültür varlıklarının ören yerinde sergilenmesine örnek teşkil edebilecek Türkiye'den dört farklı ören yeri incelenmiştir. Bu bağlamda örnek ören yerlerinin tanıtımı ve tarihçesi ile tez konum doğrultusunda değerlendirmesi yapılmıştır. Bu ören yerlerinden ilki ören yerinde serginin yanı sıra yaşayarak tarihi canlandıran 'zamanda yolculuk' projesinin yer aldığı Yeşilova Höyüğü'dür. Bir diğeri ise tarihten günümüze iyi bir şekilde korunarak aktarılmış kültür mirası örneği Ephesos Antik Kenti Yamaç Evleri, M.S. 5. ve 6. yüzyıla tarihlenen önemli mozaiklerin bulunduğu Haleplibahçe Mozaik Müzesi ve insanlık tarihine ışık tutan buluntularıyla tüm dünyanın ilgisini çeken Göbekli Tepe ören yeri yer almaktadır.

2.1.2.1. YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ VE ZİYARETÇİ MERKEZİ:

Yeşilova Höyüğü Tanıtım ve Tarihçesi:

Yeşilova Höyüğü Bornova Ovasında yer almaktadır ve İzmir'in tarih öncesi dönemdeki ilk yerleşim alanıdır. Yeşilova Höyüğünde ortaya çıkartılan kültür

İzmir'e 8 bin 500 yıl önce gelip yerleşenlerin meydana getirdiği kentin ilk uygarlık sürecini temsil etmektedir. En az 6 bin yıl boyunca bu alanda yaşayanlar geriye oldukça zengin buluntular bırakmışlardır. Burada yaşayan topluluğun İç Anadolu ve özellikle Çatalhöyük civarındaki topluluklarla ilişki kurduğunu ortaya çıkan buluntular sayesinde bilmekteyiz. Bu toplulukların Kıyı Ege kültürünün bölgeye yayılmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Yeşilova Höyüğünde yaşamış olan bu topluluklar 'İlk Egeliler' olarak adlandırılabilir. Yapılan kazı çalışmalarıyla ortaya çıkartılan buluntular sayesinde Yeşilova Höyüğü'nde yaşayanlar hakkında bildiklerimiz, gün geçtikçe artmaktadır. Yeşilova Höyüğünde pek çok bilim heyeti çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bunlar; antropolog, zoolog, arkeobotanikçi, jeoarkeolog ve jeofizikçilerden oluşan Türk ve yabancı birçok bilim insanıdır. İlk kazı çalışmaları 2005 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi ile birlikte başlamıştır. 2008 yılından itibaren Dr. Öğr. Üyesi Zafer Derin Başkanlığında devam etmektedir. Yapılan bu çalışmalar Yeşilova höyüğünde yaşayan toplumla ilgili çok sayıda bilgi ve bulguların bilim dünyasıyla ve toplumla paylaşmasını sağlamaktadır.

Tarih öncesi dönemler ve bu dönemdeki kalıntılar, Hellenistik ve Roma dönemi kalıntıları gibi görkemli bir görseelliğe sahip değildir. Çiftçi, avcı ve toplayıcı Neolitik toplulukların yaşamına ilişkin buluntular çoğunlukla taş, pişmiş toprak ve kemik gibi maddelerden yapılmışlardır. Yeşilova'da, doğa ile iç içe çeşitli zorluklar içinde yaşamış olan toplulukları yani İzmir'in ilk sakinlerini tanıtmak için kentin içinde ve kazı alanı ile bütünleşen bir proje oluşturulmuştur.¹³

Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Zamanda Yolculuk:

Yeşilova Höyüğü'nde 2009 yılında 'Zamana Yolculuk Projesi' başlamıştır. Bu proje ile Yeşilova'da yaşamış olan toplumun yaşayış şekli anlatılmaya çalışılmaktadır. 2011 yılında Yeşilova Höyüğü ile ilgili ulusal düzeyde bir proje yarışması düzenlenmiştir. Bu yarışma ile müze niteliğinde bir sergi binası, kazı evi

¹³ Derin 2013, sayı4, 42-43.

ve Neolitik köyden oluşan ‘Bornova Belediyesi Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi’ hazırlanmıştır. Kurulmuş olan ziyaretçi merkezine gelen misafirler, zamanda yolculuk projesi ile unutamayacakları bir deneyim ve bilgi kazanmaktadırlar.¹⁴

Yeşilova Höyüğü'ne gelen ziyaretçiler kazı alanı gezisinin hemen ardından, hazırlanmış olan Neolitik Köy içinde zamanda yolculuk yapmaktadırlar. Neolitik Köy, içinde, günlük yaşama ilişkin, ekmek yapma, boyama, kil objeler üretme, takı ve taş aletler yapımı ve av gibi birçok faaliyeti içermektedir. Aktivitenin sonunda katılımcılar hazırladıkları yemek ve ekmek gibi yiyecekleri tüketmekte, bu esnada çevre, iklim, göç gibi olaylar tartışılmaktadır. Höyük, tüm yıl boyunca ziyarete açık olarak kültür ve eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Uygulanmakta olan bu proje ile, Yeşilova Höyüğü hakkındaki bilgiler çağdaş bir anlayışla tanıtılıp sergilenmektedir. Toplumun farklı kesimlerini etkili bir şekilde bilgilendiren bir arkeolojik sergi ve eğitim alanı oluşturulmuştur.

Kültür varlıklarının ören yerinde sergilenmesi bakımından incelendiğinde, Yeşilova höyüğünün, toplumların ören yerlerine bağlılığını geliştiren ve korunarak gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunan bir örnek olduğu açıkça görülebilir.

2.1.2.2. EPHEOS YAMAÇ EVLERİ:

Yamaç Evler'in Tanıtımı ve Tarihçesi:

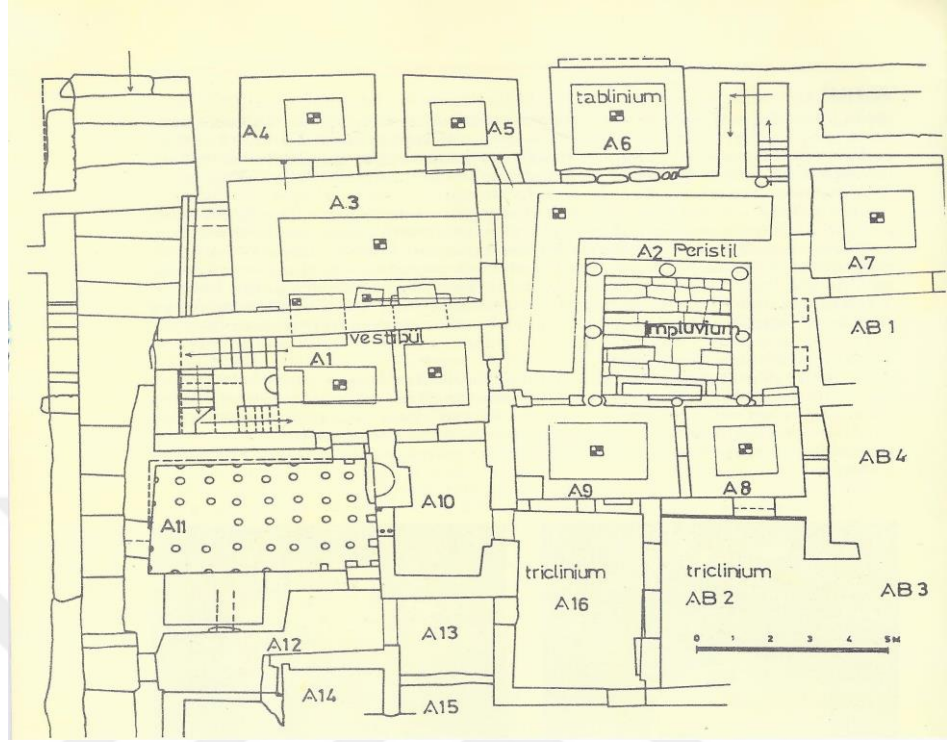
Ephesos antik kenti, Anadolu'nun batı kıyısında, bugünkü İzmir ilinin Selçuk ilçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Ephesos antik kentinin tepelerinden biri olan Bülbül Dağı'nın Hadrianus Tapınağı'nın karşısındaki kuzey yamacında 4 bin metre karelik alanda Ephesos yamaç evleri yer almaktadır. Kazılar sonucunda Yamaç Evlerin en erken İ.S. 1. yüzyılda, Augustus döneminde yapıldığı ve İ.S. 7. yüzyıla dek birçok kez onarım ve değişiklik yapılarak kullanıldığını gösteren verilere ulaşılmıştır. Özellikle İ.S. 4 yüzyılın ortalarına rastlayan (İ.S. 355, 358 ve 368 yıllarındaki) büyük depremler Yamaç Evlerin zarar görmesine neden olmuştur. Depremler sonrasında evler onararak yeniden ayağa kaldırılmıştır.

¹⁴ Derin 2013, sayı 2, 34-35

Yamaç evleri konumu itibariyle kentin merkezinde yer almaktadır. Ana caddelere, agora ve hamamlara, kitaplığa yakındır. Evlerin yapım aşamasında kullanılan ustalık ve konfora önem verilmiş olması bu evlerde yaşayan insanların sıradan insanlar olmadıklarını seçkin bir sınıftan olduklarını göstermektedir. Yamaç evler Peristilli ev tipinin en güzel ve gelişmiş örnekleridirler.¹⁵ Evler iki, bazen üç katlıdır. Alt katlarda günlük yaşantıyla ilgili bölümler bulunmaktadır. Üst katlarda genellikle yatak odası, çocuk odası gibi bölümler yer alır. Yamaç evlerde inşaat malzemesi olarak taş ve tuğla bol harçla birlikte kullanılmıştır. Duvarların içten olduğu gibi dıştan da sıvandığı görülmektedir, bu nedenle duvar örgüsüne özen gösterilmeden inşa edilmişlerdir. Evlerin tabanları tümüyle mozaik ile kaplanmıştır. Yalnızca impluvium mermer tabanlıdır. Mozaikler genellikle siyah-beyaz ve geometrik desenli olmakla birlikte çok renkli, figürlü ve mitolojik konuludur. Mozaiklerin tamir edilmeyecek kadar bozulduğu alanlarda tümüyle değişmiş dönemin modasına uygun yapılmış mozaiklerin olduğu da görülmektedir. Bu şekilde farklı dönemlere ait yan yana ve aynı düzeyde mozaikler vardır. Yamaç evlerde fresk ana süsleme elemanıdır. Bazı duvarlarda mermer duvarlar görülür. Mozaiklerde olduğu gibi fresklerde de yenilemeler görülmektedir. Fresklerde en sevilen figür Mousalar ve Eroslardır.¹⁶

¹⁵ Erdemgil *et.al.* 2012, 11.

¹⁶ *a.g.e.*, 12.

A Evi Planı (Erdemgil,14)

A Evi; Hadrianus Tapınağı karşısındaki mermerli sokak Yamaç Evler birinci ve ikinci adayı birbirinden ayırmaktadır. İkinci adadaki restorasyonu tamamlanan A evinin bu sokağa açılan iki kapısı vardır. Alt kapı doğrudan mutfak, hamam, ısıtma ve servis alanlarına açılır. Üst taraftaki ikinci kapı ise evin ana kapısıdır. Ana kapıdan girişte evin oturma ve servis bölümlerinin yer aldığı birinci kata inen merdivenler ile sağ tarafta ikinci kata çıkan merdivenler görülür.¹⁷ Merdivenlerden inildiğinde ufak bir vestibüle ulaşılır. Vestibülün doğusunda, önünde iki küçük havuzu olan bir çeşme vardır. Vestibülün tabanı ince bordür içinde iç içe dairelerden oluşan geometrik desenli ve siyah-beyaz renkli bir mozaikle kaplanmıştır. Vestibülde tonozlu iki ayrı geçiş bulunmaktadır. Bunlardan biriyle evin servis bölümüne diğeri ile peristile ulaşılır. Evin oturma bölümlerinin açıldığı, ışık ve havanın sağlandığı peristil, ortada yaklaşık kare planlı Impluvium ve çevresinde

¹⁷ Erdemgil, et. al. 2012, 13.

İmpluviuma açılan portiklerden oluşmaktadır.¹⁸ Peristil tabanı tümüyle mozaikle kaplanmıştır. Duvarları renkli fresklerle süslüdür. Doğu ve güneydeki mozaikler ince, çift bordürlü, içleri siyah ve sarının çeşitli tonlarında geometrik desenli panolar halinde yapılmıştır.¹⁹ Peristil duvarlarındaki freskler üç bölüm halinde düzenlenmiş, genellikle kırmızı ve koyu sarı zeminli, çiçek dizisinden oluşan süslemeye sahip ara panolar ile ayrılmıştır.²⁰ Bu panolarda günlük yaşamla ilgili konuların yer aldığı gözlenir. Peristilin güney doğusunda yer alan oda, duvarlarındaki tiyatro ile ilgili sahnelerin işlendiği fresklerden dolayı ‘Tiyatro Odası’ olarak adlandırılır. Evin en iyi korunmuş odasıdır. İlk evrede Vestibül ile birlikte sekiz sütunlu İmpluviuma açılan kabul salonu olarak düşünülmüştür. İ.S. 2. yüzyılda yapılan onarımlar sırasında kuzeyine, Vestibül ile arasındaki duvar inşa edilmiş, güneydeki tonozlu iki mekanın önüne duvar örülerek iki ayrı oda elde edilmiştir.²¹ Tiyatro Odasının tabanındaki mozaik, Vestibül ve güneydeki iki odanın mozaikleri ile uyum içerisindedir. Tiyatro Odası çok renkli panolardan oluşmaktadır. İyi bir şekilde korunmuş olan bu freskler farkı evreleri yansıtmaktadır. Peristilin güneyinde yer alan ve kemerli bir girişe sahip olan Tablinum evin en seçkin bölümüdür. Tablinum’un tabanı peristilden yaklaşık 15 cm. kadar daha yüksektir. Tabanı mozaik ile kaplıdır. A evinin kuzeyi Servis Bölümü olarak ayrılmıştır. Bu bölüme sokaktan açılan ayrı bir kapı olduğu gibi vestibülün kuzeyinden tonozlu bir geçiş ile de ulaşılmaktadır.²²

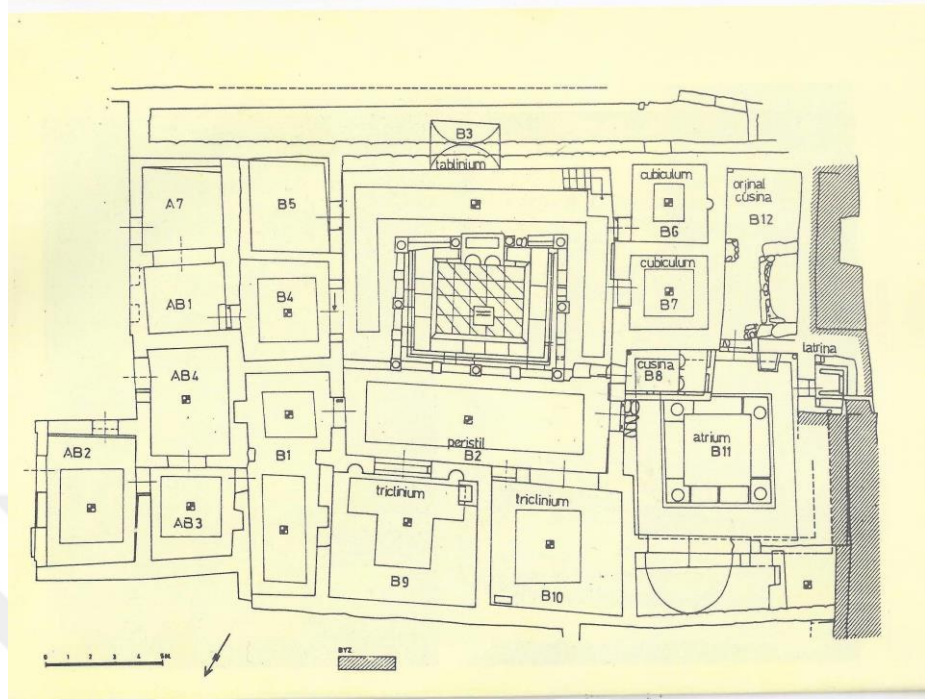
¹⁸ Erdemgil *et.al.* 2012, 14.

¹⁹ *a.g.e.*, 15.

²⁰ *a.g.e.*, 18.

²¹ *a.g.e.*, 19.

²² *a.g.e.*, 28.

B Evi Planı, (Erdemgil, 32)

B Evi; A evinin son mekanlarından biri olan Fildişi Odasından B evine girilmektedir. B evi Klasik Roma evinin bütün özelliklerini taşır. A evine göre daha büyük boyutlu ve özenli yapılmıştır.²³ A evinden daha büyük boyutlu Perisitili bulunmaktadır. Perisitilin portikleri mozaik ile döşenmiştir. Mozaiklerde koyu sarı, siyah ve beyaz renkler hakimdir. Geometrik desenli birbirine köşelerden bağlanmış kare biçimli motiflerden oluşmaktadırlar. Güneydeki pano baklava dilimi oluşturacak biçimde dört yapraklı çiçeklerden oluşan bir bezemeye sahiptir.²⁴ Perisitili çevreleyen duvarların mermer plaklarla kaplandığı görülmektedir. Değerli bir yapı malzemesi olarak mermerin kullanılması bizlere bu evin zenginliği

²³ Erdemgil, *et. al.* 2012, 33.

²⁴ *a.g.e.*, 35.

hakkında fikir vermektedir. Evin en seçkin bölümü olan Tablinum Peristilin güneyinde yer almaktadır. Tonozluk bir mekandır. Tabanı hazır örgüsü biçiminde kırmızı ve beyaz mermer plakalar ile kaplanmıştır. Tablinumun tonozunda Roma dünyasının en güzel cam mozaik örneklerinden biri görülür.²⁵ Bu mozaik kazılar sırasında parçalar halinde bulunmuş, restore edilerek orijinal yerine konulmuştur. Çok renkli bir mozaiktir. Cennet, Dionysos kültüyle ilgili sahneler, meyve, bitki, horoz, girland taşıyan tavus kuşu, panterleri çeken Eros gibi figürler işlenmiştir.²⁶ Peristilin kuzeyinde yan yana iki büyük oda bulunmaktadır. Bu odalardan doğuda olan Triclinium olarak kullanılmıştır. Bu odada önemli konukların ağırlandığı düşünülmektedir. Odanın üç yanı klinelerle çevrilidir. Klineler arasında siyah-beyaz renkli iki mozaik bulunmaktadır. Ortalarında daha büyük boyutlu bir mozaik pano yer alır. Oda girişinin iki yanında içi mermer plakla kaplanmış nişli çeşmeler yer almaktadır. Bu Tricliniumun yanında bir Triclinium odası daha yer alır. Ana yemek odası olarak da adlandırılabilir. Ev halkı ve ikinci dereceden konuklar için kullanıldığı düşünülmektedir. Peristilin güney batısında ikinci bir peristil görülmektedir. Evin büyüklüğü nedeniyle ortadaki peristilin ışık ve havalandırmansın yetersiz olması nedeniyle Atriuma gerek duyulmuştur. Atriumun dört köşesinde sivilize dorik başlıklı sütunlar yer alır. Atriumun batısı ve B evinin asıl girişi geç dönemde yapılmış olan su değirmenlerinin altında kalmıştır. Atriumun güneyinde dikdörtgen planlı büyük oda mutfak olarak kullanılmıştır.

Kültür Varlığının Ören Yerinde Sergisi:

1970 ve 1980'lerde yapılan kazılarda evler içerisinde çok iyi şekilde korunmuş olarak bulunan resim ve mozaik gibi dekorasyon unsurlarının bulunduğu şekliyle korunması için yapının üzerinin bir çatı ile örtülmesi fikrine karar verilmiştir. Ancak bunun yapımı ve halka açılması oldukça uzun bir zaman almıştır.

Çalışmayı yapanlar yapının korunması için gereken standartları sıralayan işlevsel bir doküman oluşturmuştur. Buna göre yapının orijinaline uygun restorasyon

²⁵ Erdemgil, *et. al.* 2012, 41.

²⁶ *a.g.e.*, 41.

malzemeleri seçilmesi birinci husustur. Hava koşullarının yaratacağı tahribattan korunmak için ve UV ışınlarından etkilenmesini önlemek için yapının üzerinin bir deri ile örtülmesine karar verilmiştir. Bu yöntemle doğal bir havalandırma da elde edilmiş olunacaktır. Yapının içerisinde taşıyıcı malzeme olarak paslanmaz çelik kullanılmıştır. Böylelikle antik materyaller kolayca öne çıkabilmektedir. Ayrıca ışıklı yollar, ziyaretçi yolları düzenlenmiştir. Hazırlanan bilgilendirme elemanlarıyla yapı malzemeleri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Ephesos Yamaç Evleri'nin kazılmış bölümünde bir de müze yer almaktadır. Müzede sergilenen tarihi buluntular gelen ziyaretçilere evlerde yaşamış halk hakkında bilgi sağlamaktadır. Müze girişinde yer alan ilk salonda, Ephesos Yamaç Evler kazılarında bulunan eserler sergilenmektedir. Bu buluntuların birçoğu Roma Dönemi'ne ait eserlerdir. Sol tarafta evlerin planı yer alır. Kazı fotoğrafları da bu alanda sunulmuştur. Tıp ve kozmetik ile ilgili eserler Sağlık Tanrısı Asklepios ve kızı Hygieia'nın heykellerinin yanında bulunan vitrinde yer alır. İkinci vitrinde ise ev kültürü ve evde yaşayan kişilerin kullanmış oldukları eşyaları yer almaktadır. Müze içerisinde sergilenen diğer buluntular, Tanrı ve imparator büstleri, figürinler, kandiller ve oyuncaklardır. Sokrates Odası olarak adlandırılan oda salonun sol köşesinde yer alır. Bir ev köşesinden bulunup müzeye getirilmiş freskli duvar nişi içinde Avcı Artemis heykeli ve sol yanında Sokrates başı ve freski sergilenen buluntular arasında yer almaktadır.

Kültür varlığının ören yerinde sergilenmesi bakımından incelediğimizde, tarih ve kültürün sergilenmesi için mükemmel bir referans olan Ephesos Yamaç Evleri, restorasyon ve muhafaza yöntemleri ile oldukça iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Sunuş, bilgi verme ve ören yerinin sürdürülebilir bir şekilde devamlılığı bakımından önem arz eden bir sergilemeye sahiptir.

2.1.2.3. HALEPLİBAHÇE MOZAIK MÜZESİ:

Tanıtım ve Tarihçesi:

Haleplibahçe Şanlıurfa il merkezinde bulunan Balıklıgöl'ün kuzeyinde yer almaktadır. Edessa (Şanlıurfa) il merkezinde 'Haleplibahçe Kentsel Tasarım Projesi' kapsamındaki altyapı çalışmaları sırasında Haleplibahçe mevkiinde mozaikler tespit

edilmiştir. Bunun sonucunda 2006-2009 yılları arasında, dört ayrı yerde Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında kurtarma ve sondaj kazıları gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda Amazonlar villası, hamam ve bir geometrik villa ortaya çıkartılmıştır.

Amazonlar villasının tabanı mozaikler ile döşelidir. Bu mozaikler sırasıyla (Plan 1), 11 no'lu koridor mozaïği, Akhilleus'un bebekliğinden Truva (Troia) savaşına gidişine kadar geçen süreden sahnelerin anlatıldığı tasvirlerle, 5 no'lu salonun mozaïği Argos ve Opora figürleri, avlanan soylu figürü, kuşlar ve bitkisel desenlerle bezelidir. Çalışma odasının mozaïği (8 no'lu oda) Ktisis büstü, dinlenme odasının (9 no'lu oda) mozaïği Zebra götüren zenci betimlidir. 2 no'lu oda ise Amazonların avlanmasının tasvir edildiği mozaikle döşelidir. Amazonlar Villası'ndaki mozaik kompozisyonu, oda merkezinde dikdörtgen pano ve etrafındaki bordür diziliminden oluşmaktadır. Mozaïğin deseni, bitkisel ve geometrik desenler ile figürlerden oluşmaktadır. Bezemede genellikle orta pano figürlü, yan bordürler ise bitkisel, geometrik desenler ve figürlerle bezeli olarak tasarlanmıştır. Mozaik dekorasyonu, kuzey iç avlu (4b) çeşme havuzunda düz beyaz, güney havuzda (4a) ise düz beyaz ve geometrik desenlidir.²⁷

²⁷ Şanlıurfa Arkeoloji ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi <http://sanliurfamuzesi.gov.tr/TR-178648/haleplibahce-mozaik-muzesi.html> (19.04.2019).

Haleplibahçe Plan1, <http://sanliurfamuzesi.gov.tr/TR-178648/haleplibahce-mozaiik-muzesi.html> (19.04.2019)

Amazonlar mozaiği, ‘Amazonlar Villası’ adı verilen yapının *Tablinum* odasında bulunmaktadır. Dört Amazon kraliçesi Hellence isimleriyle aynı panoda betimlenmektedir ve bu şekilde yapılmış tek örnek Haleplibahçe mozaiğindedir. M.S. 5. ve 6. yüzyıla tarihlenmektedir. Dikdörtgen pano içerisinde dört Amazon ayrı ayrı aslan ve leopar avlarken tasvir edilmiştir. Ayrıca Amazonların etrafında ayı, köpek, devekuşu, keklik çeşitli hayvan figürlerinin yanı sıra ağaç motifleri de yer almaktadır.²⁸ Bordürde ise bir mask ve iki yanında avlanan Eros figürleri betimlenmiştir. Panonun sol üst köşesinde ‘ΙΠΠΟΛΥΤΗ’ Hippolyte yazmaktadır. Sağ elinde kılıç vardır ve kendisine saldıran panterin göğsüne saplar şekilde gösterilmiştir. Sol elinde ise peltası vardır ve kendini peltasıyla korumaktadır. Panonun sol tarafında Hippolyte’nın elinden yaralı olarak kurtulmuş bir aslan kanlar içinde kaçarken gösterilmiştir. Panonun sağ üst köşesinde ΘΗΡΑΙΣΤΗΡΙΑ (MOΔΟΚΑ)

²⁸ Karabulut *et al.* 2011, 102.

Thermodosa yazısı yer alır. Thermodosa elinde buluna çift yönlü baltayla vahşi bir hayvana vurur şekilde gösterilmiştir. Thermodosa'nın yüz ifadesi kendinden emin bir şekildedir vahşi hayvan ise öleceğini anlamış ve endişeli bir durumdadır. Panel üzerinde sol alt köşede 'MEΛANIII' Melanipe at sırtında gösterilmiştir. Sağ elinde mızrağı vardır. Kendisine koşarak gelmekte olan bir aslana saplamak üzere hamle yapmıştır. Panelin sağ alt köşesinde ise Penthesileia olduğu tahmin edilen Amazon yer almaktadır. At sırtındadır ve etrafındaki hayvanlara okunu fırlatmak için yayını çekmiş şekilde gösterilmiştir. Penthesileia'nın önünde ise önceden ok ile yaralandığı bir panter acı çeker gibi yürürken gösterilmiştir. Bu mozaikte yer alan Amazonlarda doğulu ikonografik özelliklere rastlamaktayız. Bunlar arasında, Trakya savaşçıların peltaları, İskit savaşçıların ok, yay ve sivri uçlu şapkaları, Doğu Hellen ve Akdeniz'de kadınların tercih ettiği bir omuzu ve göğsü açık olan elbisesi, Anadolu'nun savaş labrysleri ile tasvir edilmişlerdir. Ağırlıklı olarak kahverengi ve tonları, siyah ve kırmızı renkli tesseraların kullandığı görülmektedir. Dört Amazonun da kıyafetleri benzer olmasına rağmen kullandıkları savaş aletleri farklıdır.²⁹

Akhilleus tasvirli mozaik, Amazonlar Villası'nın koridorunun taban mozaığıdır. İki yanı siyah çizgili yumurta dizili kuşakla çevrelenen dikdörtgen ana panoda, Akhilleus'un bebekliğinden Truva (Troia) savaşına gitmesine kadar geçen zaman içerisinde sahneler tasvir edilmiştir. Panonun doğu kısmı tamamen, mevcut figürlü mozaiklerin ise büyük kısmı tahrip olmuştur. Mozaikteki figürlerin yönü, avludan gelen kişinin bakışına göre doğu yönüne dönüktür.

Amazonlar Villası'nın şiddetli yangın geçirmiş olması nedeniyle yapı içerisindeki mozaiklerin tahribe uğradığı görülmektedir. Özellikle salon mozaığı ve koridor mozaığının bir kısmı zarar görmüştür. Amazonlar mozaığı ise kısmen tahrip olmuştur.

²⁹ Eraslan 2014, 462-4.

Kültür Varlığının Ören Yerinde Sergisi:

Haleplibahçe Mozaik Müzesi Şanlıurfa Müze Kompleksi içerisinde yer almaktadır. Yapı kompleksi içerisinde Roma villasının bulunduğu yerin üzeri kapatılmış ve müzeye dönüştürülmüştür. Yapı içerisinde en meşhur mozaik Amazon Kraliçelerinin av sahnelerinin bulunduğu mozaiktir. Bu mozaik mitolojide isimleri sık sık geçen, ama tam olarak neye benzedikleri pek de bilinmeyen Amazon savaşçıların mozağe resmedildiği bilinen tek örnek olmasıyla oldukça ilgi çekicidir. Akhilleus'un hayatından kesitlerin betimlenmiş olduğu mozaik yine yapıya ait bir mozaiktir ve yerinde sergilenmektedir. Haleplibahçe mozaik müzesi içerisinde yapıya ait mozaiklerin sergilenmesinin yanı sıra Şanlıurfa ve çevresine ait mozaikler de sergilenmektedir. Yurt dışına yasadışı yollarla kaçırılan meşhur Orpheus Mozaığı 2012 yılında Türkiye'ye getirilmesinin ardından 2015 yılında Şanlıurfa'ya yani evine geri dönmüştür ve Haleplibahçe mozaik müzesinin önemli eserlerinden biri olarak sergilenmektedir.

Müze yapısı arazide in-situ halde bulunmuş olan mozaikleri korumak aynı zamanda Şanlıurfa (Edessa) bölgesinden getirilecek mozaikleri de sergilemek üzere planlanmıştır. Müze yapısı 72 metre çaplı bir kubbe şeklinde tasarlanmıştır. Yapı malzemesi olarak çelik taşıyıcı sistem kullanılmıştır. Mozaiklerin bulunduğu alanı baştan başa kolonsuz geçecek şekilde tasarlanmış ve yüksek hacimli, etkileyici bir yapı olarak inşa edilmiştir. Bu şekilde planlanmış olmasıyla mozaiklerin ve duvarların üzerine dikme ya da kolon gelmemesi sağlanmıştır. Ziyaretçiler için çelik askı sistemli cam gezi platformları düzenlenmiştir. Çatı sistemi katmanlı olarak tasarlanmıştır. Böylece bu katmanların aralarından kontrollü bir şekilde gün ışığı alınmaktadır. Farklı renklerde camlar katmanlı çatı aralarına yerleştirilmiştir. Böylece loş ve farklı renkteki ışıklarla iç mekanda gezen ziyaretçilere bir ışıksal mozaik oyunu izletilmektedir.

Ziyaretçiler öncelikle giriş bölümünden fuaye alanına gelmektedir. Bu alan In-situ mozaik seviyesinden yüksekte yapılmıştır. Böylece gelen ziyaretçiler fuaye alanından tüm mekanı algılayabilmektedir. Daha sonra ziyaretçiler bir rampa ile daha yüksekteki dairesel platforma gelmektedir. Bu platformdan tüm mozaikleri tepeden bir ön izlemeyle algılayabilmektedirler. Ön izlemenin ardından yine bir

rampa ile mozaiklerin bulunduğu alana inilerek mozaiklerin daha detaylı olarak incelenebilmesi sağlanmıştır. Tüm mozaikleri cam yoldan gezerek inceleyen ziyaretçiler tekrar bir rampayla fuaye alanına ulaşır ve gezilerini tamamlarlar.³⁰

İn-situ mozaiklerin ve müzeye getirilmiş mozaiklerin ısı ve ışıktan korunarak sergilenmesi sağlanmıştır. Hazırlanan sergileme planıyla mozaiklere ve yapıya zarar verilmemesine önem verilmiştir. Planlanmış olan gezi yollarıyla ziyaretçilerin rahatlıkla müze içerisini gezmeleri ve mozaikleri detaylı olarak incelemeleri sağlanmıştır. Bu yüzden Haleplibahçe mozaik müzesi arkeolojik buluntuların, onlara zarar verilmeden ören yerinde sergilenmesine örnek teşkil edebilecek bir sergileme örneğidir.

2.1.2.4. GÖBEKLİTEPE

Tanıtım ve Tarihçesi

Dünyanın en eski tapınak merkezi olarak nitelendirilen Göbeklitepe, Şanlıurfa kent merkezine 17 km. uzaklıkta bulunan Örencik Mahallesi yakınlarında yer almaktadır. İlk olarak 1960'lı yıllarda İstanbul Üniversitesi'nden Halet Çambel ve Chicago Üniversite'sinden Robert J. Briadwood tarafından 'Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Projesi' kapsamında keşfedilmiştir. Rastladıkları kırık kireç taşları doğrultusunda höyüğün terk edilmiş orta çağ mezarlığı olduğunu varsaymışlardır. 1995 yılında Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Arkeolog Harald HAUPTMANN'ın danışmanlığında yüzey araştırmaları yapılmış ve 1996 yılından 2006 yılına kadar Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Arkeolog Klaus Schmidt danışmanlığında kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Ardından Göbeklitepe'deki kazı çalışmaları 2007 - 2014 yılları arasında Bakanlar Kurulu kararı ile Alman Arkeoloji Enstitüsünden Arkeolog Klaus Schmidt başkanlığında yürütülmüştür. Bugün Şanlıurfa müze müdürlüğü başkanlığınca kazı çalışmaları devam etmektedir.

³⁰ Arkiv, Şanlıurfa Müze Kompleksi Mozaik Müzesi, <http://www.arkiv.com.tr/proje/sanliurfa-muze-kompleksi-mozaik-muzesi/4700> (23.04.2019)

Göbeklitepe üzerinde yapılan jeomanyetik taramalarda çapları 20 ile 30 metreye varan, daire biçimli 20 adet tapınma alanı tespit edilmiştir. Bu yapılar topluluğu, belirli bir düzene göre yapılmıştır. Merkezde ikiz T şeklinde dikili taş ve onu çevreleyen taşlar ve duvardan oluşan dairesel yapılardır. Yapıların ortasındaki ikiz T biçimli kabartmalarla bezeli taşların uzunluğu 5 metreyi bulmaktadır. Aynı tarzda şekillendirilmiş ama daha küçük boyutlu, 3-4 m. uzunluğunda dikilitaşlar yapıların iç ve dış çeper duvarlarına yerleştirilmiş şekildedir. Hepsi merkezdeki iki büyük dikilitaşa bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Bu taşlar kireç taşının çakmaktaşı ile oyulmasından üretilmiştir. Her bir dikilitaş en az 40-50 ton ağırlığındadır. Göbeklitepe’de oldukça ilginç buluntulara rastlanmaktadır. Bu buluntular arasında çöl varanı, sürüngen kabartmaları, ağzı açık ve dişleri korkunç bir şekilde betimlenen kurt kafaları, yaban domuzları, turna, leylek, tilki, yılan, akrep, yabani koyun, aslan örümcek ve kafası olmayan insan kabartması, erkeklik organı abartılı olarak tasvir edilmiş erkek heykelleri yer alır. Göbeklitepe’deki steller (‘T’ şeklindeki dikili taşlar) üzerinde bulunan kabartmalı yabani hayvan ve bitki figürleri dünyada heykeltıraşlık ve plastik sanatlarının ilk örneği olarak kabul edilmektedir. Yani günümüz resim sanatının taşa kazınarak yapıldığı en eski resimler Göbeklitepe’de yapılan resimlerdir. Ortaya çıkan buluntular 12.000 yıl önce yerleşik hayata geçen bu dönem insanının inançlarını yansıtan önemli bulguları oluşturmaktadır.

Dünyada kabul gören arkeolojik görüşe göre insanoğlunu avcı ve toplayıcı yaşam biçiminden yerleşik hayata geçmesindeki en önemli faktörler, açlık korkusu ve korunma içgüdüsüdür. Ancak Göbeklitepe bu tabuyu yıkmıştır. Yapıldığı dönem göz önüne alındığında, yerleşik yaşama geçişte dinsel inanışların da etkisinin olabileceğini göstermektedir. Göbeklitepe’nin, 12.000 yıl öncesinin büyük bir buluşma merkezi olduğu, törensel amaçlı inşa edilmiş, anıtsal yapılarla kaplı olduğuna dair görüşler yapılan kazı çalışmalarıyla desteklenir niteliktedir. Devam edecek kazı kampanyalarında, özellikle kabartma motiflerin artacak repertuarı ile dönem insanların sembolik dünyası hakkında yeni bilgilere ve verilere ulaşılması sağlanacaktır.

Kültür Varlığının Ören Yerinde Sergisi

Göbeklitepe ören yerinde sürdürülen kazılarla bugüne kadar pek çok önemli buluntulara erişilmiştir. İnsanlığın avcı toplayıcı olarak yaşamını sürdürdüğü bir dönemde mimarlık gerektirecek yapıların inşa edilmiş olması tüm dünyanın dikkatini çeken buluntular olmuştur. Bunun yanı sıra tarih öncesi insanlığın inanç dünyasını yansıtan tapınaklar arkeoloji tarihinin en önemli keşiflerinden biri olmasını sağlamıştır. UNESCO Dünya Kültür Mirası listesinde yer alan Göbeklitepe'yi dünya çapında bir ikon haline getirmek, buradaki araştırmaların devam etmesini sağlamak ve de korumak için çeşitli çalışmalar sürdürülmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda Göbeklitepe Ziyaretçi Karşılama Merkezi ve Canlandırma Merkezi projesi yürütülmüştür. 2015 yılında yapımına başlanan Ziyaretçi Karşılama Merkezi ve Canlandırma Merkezi, 2017 yılı sonunda tamamlanmıştır. Ören yeri ile Ziyaretçi Karşılama Merkezi arasında kalan yaklaşık 900 metre uzunluğundaki yolun iyileştirilmesi çalışmaları yapılmıştır. Ziyaretçi akışının karşılanmasına ilişkin tespit ve öneriler kapsamında ilk karşılama meydanı ile ören yeri giriş meydanı arasında servis araçlarının kullanılması düşünülmüştür. Araçların kullanacağı mevcut yol ile ören yeri giriş meydanının iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Yol kesitinde, koruma ilkesi gereğince mevcut dokuya zarar vermemek amacıyla zemin ile tüm ilişkiyi ortadan kaldıracak şekilde keçe serme işlemi uygulanmıştır. Bu sayede keçe üzerinde yapılan tüm imalat yüzde yüz kaldırılabilir ve kaldırılması halinde mevcut dokuya ulaşılabilir hale gelmektedir. Yol kaplaması olarak, kalıcı beton veya asfalt yerine, çevre dokuya uygun renkte yöresel küp taş kullanılmıştır. Küp taşların zaman içinde yanlara yayılmasını engellemek amacıyla, yol kenarlarına konulan bordürlerin altı harçlı malzeme ile keçe üzerine sabitlenmiştir. Böylece yolun araç geçişleri ile zarar görmesi engellenmiştir. Gelen ziyaretçilerin ören yeri gezisini iyi bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için gezi yolları ve seyir tepeleri düzenlenmiştir. Ayrıca yapının korunması için çatı koruması inşa edilmiştir. Kazı çalışmalarının devam ettiği bir ören yerinin ziyaretçilere açılması hassasiyetle yürütülmesi gereken bir konudur. Hazırlanan projeler mevcut dokuya zarar vermeden düzenlenmelidir.

Ziyaretçilere açılan bölümlerin düzenleme çalışmaları ileriki dönemlerde yürütülecek olan kazı kampanyalarına engel olmayacak şekilde planlanmalıdır. Dolayısı ile Göbeklitepe ören yerinin veya kazı çalışmaları devam eden her hangi bir ören yerinin ziyaretçiye açılması tüm bu konular doğrultusunda incelenmeli ve uygulanmalıdır.

2.2. KAZI ÇALIŞMALARI DEVAM EDEN ÖREN YERLERİNDE SERGİLEME

Kazı çalışmaları devam eden ören yerleri sürekli değişken bir yapıya sahiptir. Arkeolojik çalışmalar devam ederken ören yerine gelecek ziyaretçiler için hazırlanacak sunumlar oldukça dikkatli bir şekilde planlanmalı, bilimsel çalışmaları engellemeyecek ve ortaya çıkartılan buluntuların korunmasını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. 2863 sayılı kanunun değindiği temel iki unsur vardır: Arkeolojik alanlarda ortaya çıkarılan kültür varlıklarını, olumsuz doğa koşullarından ve vandalizm gibi dış etkenlerden korumak ve ziyarete açılan bölümler ziyaretçiler tarafından en etkin biçimde deneyimlenirken, kültür varlıklarının bu durumdan minimum seviyede zarar görmelerini sağlamak...

Ören yerinin düzenlenmesinin, alan içerisinde korunması gereken kültür varlıklarının konservasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra yapılması en sağlıklı yöntemdir. Düzenleme ölçütleri belirlenirken, ziyaretçilerin alan algısını arttıracak ve sergilenen kültür varlığının sunumunu güçlendirecek şekilde planlanmasına dikkat edilmelidir. Ören yeri gezi güzergahı düzenlenme aşamasında, alan içerisinde bulunan taşınabilir veya taşınmaz kültür varlıklarının dönemsel ve değersel özellikleri ile sergilenmesinde uzman arkeolog ve kazı başkanının öngörülleri alınmalıdır. Bunlar yasal çerçeveye bağlı kalınarak hazırlanan, giriş bölümü, güzergah planı, bilgilendirme elemanlarıdır. Bir diğer dikkat edilmesi gereken husus ise engelli ziyaretçiler için yapılması gereken düzenlemelerdir. Engelli ziyaretçilerin bedensel hareketleri kısıtlı olduğu dikkate alınarak gezi güzergah düzenlemeleri yardımcı elemanlarla desteklenmiş olmalıdır.

Kazı çalışmaları devam eden bir ören yerinde yönlendirme elemanları, bilgilendirme panoları ve bu panoların konumları güncel olmalıdır. Yapılan çalışmalarla değişmesi gereken güzergâhlar, önem kazanmış alanlar tekrar planlanmalı ve buluntular doğrultusunda bilgi panoları yeniden düzenlenmelidir.

Ören yerlerinde kullanılan koruma çatıları arkeolojik alanın bulunduğu çevresel faktörlere göre tasarlanmış olmalıdır. İhtiyacı tespit edilen alanlar için hazırlanan çatı korumalarında dikkat edilmesi gerekenler ise iklim koşullarının etkilerini azaltmak, tarihi dokuya uygunluk, zemin özellikleri dikkate alınarak hazırlanmış olmak ve ziyaretçilerin gezilerini engellemeyecek şekilde tasarlanmış olmak şeklinde sıralanabilir.

2.3. ÖREN YERLERİNDE İNŞA EDİLECEK KORUMA ÇATILARININ PLANLANMA AŞAMALARI VE KULLANIM YÖNTEMLERİ:

Ören yerlerinde yapılan kazı çalışmaları ile ortaya çıkartılan buluntuların konservasyon çalışmaları yapıldıktan sonra koruma çatısı ile kapatılıp alan düzenlenmesi yapılmalıdır.

Arkeolojik çalışmalar ile ortaya çıkartılan buluntular çeşitli konservasyon yöntemleri ile koruma altına alınabilmektedir. Ancak kerpiçten yapılmış yapı elemanları, duvar resimleri, mozaikler gibi buluntular konservasyon çalışmaları sonrasında dahi doğal koşullardan etkilenir ve bir koruma strüktürüne ihtiyaç duyulur.³¹

Planlanan koruma çatıları hazırlanırken her bir arkeolojik alan kendi özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Bir alan için hazırlanmış koruma çatısı planı farklı bir alanda aynı etkiyi vermeyebilir. Dolayısı ile ören yerleri birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmeli ve bulunduğu bölgeye göre düzenlenmelidir.

³¹ Zeren 2010, 37-38.

Koruma çatıları geçici ya da kalıcı olmak üzeri iki şekilde planlanmaktadır. Koruma çatıları hazırlanırken dikkat edilecek faktörler şunlardır:

- Ören Yerinin arazi koşulları (zemin özellikleri, zemin suyu seviyesi gibi.)
- İklimsel özellikler
- Koruma altına alınacak buluntuların durumu
- Kazı alanı yerleşim planı
- Ekonomik giderler

Ören yerlerinde planlanan koruma çatılarının yapım aşamasında arkeolojik buluntulara zarar vermeyecek şekilde hazırlanması en önemli noktadır. Gerektiğinde sökülebilecek şekilde tasarlanmalıdır. Koruma çatılarının inşası sırasında bölge planına göre kimi zaman sadece bir çatı örtüsü yeterli olabileceği gibi kimi zaman da koruma cepheleri eklenmelidir. Koruma çatıları rüzgârdan en az etkilenecek şekilde düzenlenmelidir. Rüzgârın geliş yönü planlanmalı, hava akımları dikkate alınmalıdır.

Koruma çatılarının planlanması aşamasında sergilenen eserin önüne geçmeyecek şekilde hazırlanması önemli bir noktadır. Hazırlanmış olan koruma çatısı eseri ikinci plana atmamalıdır. Sergilenen eserin önemi vurgulanacak şekilde hazırlanmasına dikkat edilmelidir.

Arkeolojik mirasın korunması ilişkin Avrupa sözleşmesinde belirtildiği üzere; buluntuların bakım, onarım ve saklanması, kazı çalışmalarını yürüten arkeologlar tarafından gerçekleştirilmelidir. Koruma çatılarının tasarım ve planlanması aşamasında mimarlık, zemin mühendisliği, malzeme mühendisliği gibi bölümlerle işbirliği kurulmalıdır.

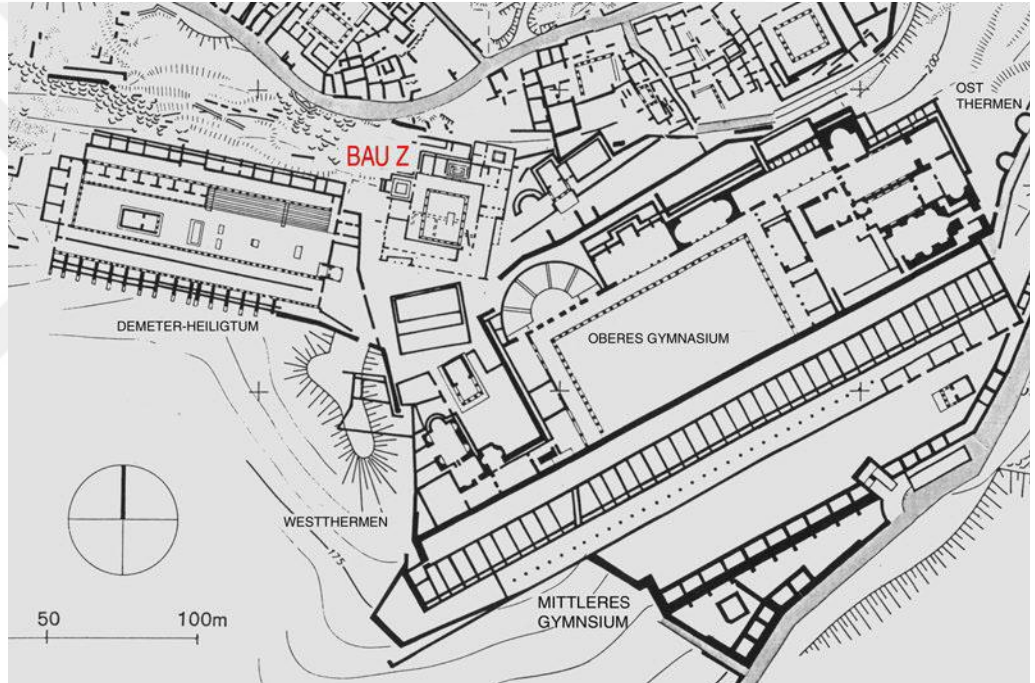
Koruma çatılarını ören yerinde sergileme yönteminde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlar, çatının sergilenen eserin önüne geçmeyecek şekilde tasarlanmış, ören yerinin zeminine göre hazırlanmış ve bulunduğu bölgenin iklimsel özellikleri dikkate alınarak planlanmış olmasıdır. Amacına uygun olarak hazırlanmış koruma çatıları ile arkeolojik buluntuların sunumları sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilirken gelecek nesillere korunarak aktarılabilir.

Koruma çatılarına örnek olarak Bergama Z yapısını inceleyebiliriz.

2.3.1. Bergama Z Yapısı:

Pergamon Antik kenti İzmir ili Bergama ilçesinin merkezinde yer almaktadır.

Antik kent Kral Eumenes II (M.Ö. 180-160) döneminde genişletilmiştir. Daha önceki döneme ait sur duvarları yıkılmıştır. Kentin güneyindeki dik yamaca Gymnasion ve Demeter Tapınağı inşa edilmiştir. Bu iki yapı kompleksi arasında Z yapısı yer almaktadır. Yapı dik bir yamaç üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle teraslar üzerine inşa edilmiştir. Perisitilli yapının sütunlu bir avlu etrafında toplanan odaları mevcuttur. Ayrıca yapı içerisinde salon ve galeriler de yer almaktadır.³²

Bergama Gymnasion ve Demeter Tapınağı (Deutsches Archäologisches Institut, Pergamon, Z yapısı (30.05.2019)

Hellenistik döneme ait Z yapısı 1990-1993 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarıyla tamamen ortaya çıkartılmıştır. Yapının kuzey bölümündeki buluntular daha iyi korunmuş durumdadır. Yapı içerisinde alçı sıvalı bölümler ve mozaikler Pergamon kentinin önemli buluntularını oluşturmaktadır.

³² Deutsches Archäologisches Institut, Pergamon Bau Z, <http://www.dainst.org>. (27.04.2019).

Z yapısının koruma altına alınması uzun bir planlanma aşamasından sonra 1996-2006 yılları arasında gerçekleşmiştir. Mozaikli bölümler ile duvar dekorasyonunun yer aldığı yapının kuzey bölümü koruma altına alınan alandır. Oda bölümlerinde hasarlı alanlar farklılığı belli olacak şekilde tasarlanmış taş malzemeler ile yeniden inşa edilmiştir. İç ve dış cepheler onarılarak çevre düzenlemesi yapılmıştır. Koruma yapısı modern bir çatı tasarımına sahiptir. Çelik konstrüksiyon çatıyı taşıyan malzeme olarak seçilmiştir.³³

Tasarlanmış olan yapının iç kısmında çatı aydınlatma ve optimum havalandırma sağlamaktadır. Ziyaretçiler mozaiklere genel bakış sağlayan yaya yolları ile gezilerini gerçekleştirmektedir. İç mekanda yönlendirme panoları gelen ziyaretçilerin gezilerini kolaylaştırmaktadır.³⁴

³³ Deutsches Archäologisches Institut, Pergamon Bau Z, <http://www.dainst.org>. (27.04.2019)

³⁴ Deutsches Archäologisches Institut, Pergamon Bau Z, <http://www.dainst.org>. (27.04.2019)

III. BÖLÜM

KÜLTÜR VARLIKLARININ ÖREN YERİNDE SERGİLEME YÖNTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

Tez çalışmam ile yapılan araştırmalar doğrultusunda ören yerlerinin ziyaretçilere açılması aşamasında yapılacak düzenlemeler şu şekildedir:

Mevcut gezi yollarının ihtiyaçlar belirlenerek düzenlenmesi veya yeni gezi güzergâhları oluşturularak tasarlanması gerekmektedir. Gezi güzergâhlarının planlanması, kazı çalışmalarının tamamlanıp bilimsel verilerin değerlendirildiği bölümler ziyarete açılmalıdır. Kazı başkanının yönlendirmesi ile kazı planı doğrultusunda güzergâhlar belirlenmelidir. Tez çalışması içerisinde değinilen örneklerde dikkat edilen nokta, eserlere zarar verilmeden sergilenmesidir. Güzergahlar belirlenirken koruma malzemeleri ziyaretçilerin mekan algılarını engellememesi açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda koruma elemanları kültür varlığı ile ziyaretçi arasında görüşü engellemeyecek özellikte olmalıdır. Ören yerinde sergilemede dikkat edilecek nokta gelen ziyaretçinin eseri yerinde görerek etkili bir sunumu deneyimlemesini sağlamaktır. Böylece kültür varlıklarına verilen önem artar gelecek nesillere bu miras korunarak taşınabilir.

Bilgilendirme ve tanıtım elemanlarının hazırlanması çağdaş ve teknolojik donanım niteliğinde olmalıdır. Bilgilendirme elemanları, tez çalışması içerisinde bahsedilen örneklerden yola çıkarak, uluslararası standartlara uygun olmalıdır. Yazı karakteri, yazı rengi, yazılar arasındaki boşluk belirlenmiş olan uluslararası kriterlere uygun olmalıdır. Bilgilendirme elemanlarının çift dilli olması ören yeri sergisini uluslararası boyuta taşır. Özellikle tahribe uğramış kültür varlıkları için bilgilendirme panoları hazırlanırken görseller ile desteklenmelidir.

Ziyaretçilerin ihtiyaçları doğrultusunda hizmet bölümleri de eklenmelidir. Aydınlatma ile altyapı sistemleri projelendirilmelidir. Giriş bölümü, wc, kafeterya, sergileme salonları, depolama alanları ve arkeolojik çalışmaların sürdürüleceği alanlar özenle düzenlenmelidir. Eklenecek olan bu yapıların yapım aşamalarında dikkat edilmesi gereken hususlar ise çevreye uygun olması, malzeme kullanımının

antik mimari ile zıt karakterde olması ve binanın yapıldığı dönemi yansıtmıştır. Ayrıca çağdaş malzemelerin hafif ve sökülür takılır olması, arkeolojik alanlar için uygun bir sistemdir.³⁵

Sonuç olarak, arkeolojik çalışmalar ile insanlığın kültürel ve sosyal gelişimi hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bu çalışmalar doğrultusunda ortaya çıkartılan bilgiler gelecek nesillere de aktarılmalıdır.

Arkeolojik mirasın korunması, yalnızca kültür varlıklarının gün ışığına çıkartılarak bilimsel çalışmalar yapılmasını değil, aynı zamanda belge ve koleksiyonların gerekli onarım ve bakımlarının yapılarak uzun vadeli korunmalarını, mimari mirasın ise yerinde korunmasını gerektirmektedir.³⁶

Yapılan tüm bu araştırmalar kapsamında taşınmaz kültür varlıklarının ören yerinde sergilenmesi en doğru yöntemdir, aynı zamanda taşınır kültür varlıklarının da yerinde sergilenmesi alan kalıntıları ile birlikte tarihsel kimliğin canlanmasında etkili olmasını sağlamaktadır.

Bilimsel yöntemler ile yapılan arkeolojik çalışmalar doğrultusunda ortaya çıkartılan kültür varlıkları sergileme ve sunum aşamasına hazırlanırken;

-Öncelikle belgelenmelidir. Belgeleme yöntemi, fotoğraflama, çizim ve kültür varlığı hakkında bilgiyi içermelidir.

-Onarımı yapılmalıdır. Zaman içerisinde eksilen parçaların geleneksel dokuya uyumlu olarak tamamlanmasına dikkat edilmeli bunun yanı sıra sonradan eklendiği belirtilmelidir.

-Koruma altına alınmalıdır. Koruma esnasında kültür varlığının hem doğal koşullardan etkilenmesi önlenmeli hem de ziyaretçilerden dolayı oluşabilecek zararlar önlenmelidir.

Ören yerlerindeki kazı, restorasyon ve bilimsel çalışmalar tamamlandıktan sonra ziyarete açılacak alanlar belirlenmelidir. Bu alanlar belirlenirken yapılacak

³⁵ Köksal 2014, 17.

³⁶ a.g.e., 6.

düzenlemeler hem kültür varlığını koruyacak şekilde olmalıdır hem de ziyaretçilerin alandan verimli olarak yararlanmasını sağlayacak nitelikleri kapsamalıdır.

İnsanlık tarihine ışık tutan arkeolojik çalışmalarla ortaya çıkartılan kültürel mirasın yerinde sergilenmesi, çağdaş toplumların kökenlerini ve gelişimlerini detaylı olarak anlamasını ve öğrenmesini sağlar. Gerçek birer kültürel girişim olan ören yerinde sergileme yöntemi ile halkın etkin katılımı sağlanır. Böylece kültürel miras sürdürülebilir bir şekilde korunur.

KAYNAKÇA

- Ahunbay 2009 Ahunbay Z., *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, İstanbul.
- Arkiv Şanlıurfa Müze Kompleksi Mozaik Müzesi, <http://www.arkiv.com.tr/proje/sanliurfa-muze-kompleksi-mozaik-muzesi/4700>. (23.04.2019)
- Bayladı 2017 Bayladı D., *Göbeklitepe'nin Keşfi*, İstanbul.
- Dean 1996 Dean D., *Museum exhibition: Theory and Practice*, London: Routledge.
- Derin 2012 Derin Z., 'Kentin Merkezinde Arkeoloji Vahası', *Bornova*, sayı 2 ,s. 32-35.
- Derin 2013 Derin Z., 'Neolitik Dönemden Gizemli Bir Canlıya Ait İzler', *Bornova*, sayı 3, s. 22-27 .
- Derin 2013 Derin Z., 'Yeşilova Höyüğü', *Bornova*, sayı 4, s. 40-43.
- Deutsches Archäologisches Institut Deutsches Archäologisches Institut, Pergamon Bau Z, <http://www.dainst.org>. (27.04.2019)
- Eraslan 2014 Eraslan Ş., "Haleplibahçe Amazon Kraliçeler Mozaigi: Antioch, Sapphoro, Ouled Agla ve Apamea'nın Mozaikleri ile İkonografik İlişkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 7, Sayı 34, s. 456-465.
- Erbay 2011 Erbay M., *Müzelerde Sergileme ve Sunum Tekniklerinin Planlanması*, İstanbul.

- Erdemgil *et. al.* 2012 Erdemgil S., Evren A, Özeren Ö., Tüzün D., *Efes Yamaç Evleri*, İstanbul.
- Ertürk 2002 Ertürk N., *Arkeolojik Mirasın Korunmasında Ören Yeri Müzelerinin Rolü*, İstanbul.
- Ertürk-Uralman 2012 Ertürk N. - Uralman H., *Müzebiliminin ABC'si*, İstanbul.
- Karabulut *et.al.* 2011 Karabulut H., Önal M., Dervişoğlu N., *Haleplibahçe Mozaikleri Şanlıurfa / Edessa*, İstanbul.
- Köksal 2014 Köksal Ş., *İzmir Smyrna Agorasında Gezi Güzergahının Planlanması, Mozaikli Alan Üzerine Koruma Çatısı Önerisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 374008)
- MacLeod 2005 MacLeod S., *Reshaping Museum Space: Architecture, Desing, Exhibitions*, London: Routledge.
- Önal *et.al.* 2010 Önal M., Karabulut H., Dervişoğlu N., “Akhilleus (Aşil) Mozaigi”, *Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi*, yıl 3, sayı 6, s. 10-15.
- Öz - Güner 2007 Öz A. K.- Güner S., *Uluslararası Kültürel Mirası Mevzuatı, AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi*, İstanbul.
<http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiyeni02.pdf> (22.03.2019)
- Özgönül 2001 Özgönül N., *Efes'te Bir Yapı, Yamaç Ev Koruma projesi, Mimarlık*, yıl 38, sayı 297, s. 35-38.

- Samara 2008 Samara T., *Desing Evolution: Theory into Practice: A Handbook of Basic Desing*, Rockport Publishers.
- Schmidt 2009 Schmidt K., “Göbekli Tepe, Dünya’nın En eski tapınakları, Bir büyük keşfin hikayesi”, *Şanlıurfa kültür sanat tarih ve turizm dergisi*, yıl:2 sayı:5.
- Sevin 1999 Sevin V. , *Arkeolojik kazı sistemi el kitabı*, İstanbul.
- Skolnick 2007 Skolnick L.- Lorenc J.- Berger C., *What is Exhibition Design*, yayınevi: RotoVision.
- Stanley Price 1995 Stanley Price N. P., *Conservation on Archaeological Excavations, with particular reference to the Mediterranean area*, Rome.
- Şanlıurfa Arkeoloji ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Şanlıurfa Arkeoloji ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi, <http://sanliurfamuzesi.gov.tr/>. (23.04.2019)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2863 Sayılı *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*. <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR-127803/2863-sayili-kultur-ve-tabiatarliklarini-koruma-kanunu.html>. Resmi Gazete 23.7.1983. (14.02.2019)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, *Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14538/alan-yonetimi-ile-anit-eser-kurulunun-kurulus-ve-gorevleri.html>, 27.11. 2005. (07.02.2019)

Transier 2009

Transier W., ‘Der Judenhof in Speyer’, *Vernissage Rhein-Neckar*, Heidelberg, s. 22-31 .

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanun, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması ile ilgili Kanun*, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5226.html>,
Kabul Tarihi 14.7.2004 (14.02.2019)

Zeren 2010

Zeren M.T., *Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu, Çağdaş Yaklaşım Örnekleri*, İstanbul.

LEVHALAR

Levha 1: Speyer’de bulunan Sinagog ve Hamam içerisinde Müze binası içerisinde yer alan sergi örneği (Dilay Demirbolat arşivi)

Levha 2: Speyer’de bulunan Sinagog ve Hamam içerisinde Yapı elemanlarının müze içerisinde sergilenmesi (Dilay Demirbolat arşivi)

Levha 3: Speyer Sinagog binasının bulunduğu yerde rekonstrüksiyon çizimi ile gösterilmesi
(Dilay Demirbolat arşivi)

Levha 4: Speyer’de bulunan Sinagog ve Hamam içerisinde yapının temelinin korunarak sunulması (Dilay Demirbolat arşivi)

Levha 5: Speyer’de bulunan Hamam yapısının dışarıdan görünüşü (Dilay Demirbolat arşivi)

Levha 6: Speyer’de bulunan Hamam yapısı içerisinde kıyafetlerin çıkartıldığı bölüm (Dilay Demirbolat arşivi)

Levha 7: Speyer’de Hamam yapısı içerisinde yıkanılan bölüm (Dilay Demirbolat arşivi)

Levha 8: Speyer’de bulunan Sinagog ve Hamam içerisinde Kızlar okulunun bina duvarı (Dilay Demirbolat arşivi)

Levha 9: Yamaç evler iç bölümü genel bakış (Gesellschaft der freunde von, Ephesos, 19.04.2019)

Levha 10: Yamaç Evler İç bölüm (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 11: Yamaç Evler iç bölüm (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 14: Yamaç Evler Bilgi Panosu (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 15: Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 16: Yeşilova Höyüğü Ören Yeri Teras üzerinden görünümü (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 17: Yeşilova höyüğü Zamanda Yolculuk etkinliği alanı (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 18: Yeşilova Höyüğü zamanda Yolculuk Etkinlik alanı (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 19: Yeşilova Höyüğü Buluntuların sergilendiği alan (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 20: Yeşilova Höyüğü Sergi salonu (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 21: Haleplibahçe mozaik müzesi dış görünümü

(<http://www.arkiv.com.tr/proje/sanliurfa-muze-kompleksi-mozaik-muzesi/4700>
17.04.2019)

Levha 22: Haleplibahçe Mozaik Müzesi iç alan gelen görünüm

(<http://www.arkiv.com.tr/proje/sanliurfa-muze-kompleksi-mozaik-muzesi/4700>

17.04.2019)

Levha 23: Halplibahçe Mozaik Müzesi kuş bakışı görünümü

(<http://sanliurfamuzesi.gov.tr/TR-178648/haleplibahce-mozaik-muzesi.html>
19.04.2019)

Levha 24: Haleplibahçe Amazonlar mozaïği resmi (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 25: Haleplibahçe Amazonlar mozaïği orijinal görünümü

(<http://sanliurfamuzesi.gov.tr/TR-188294/haleplibahce-saray-mozaik-gorselleri.html>

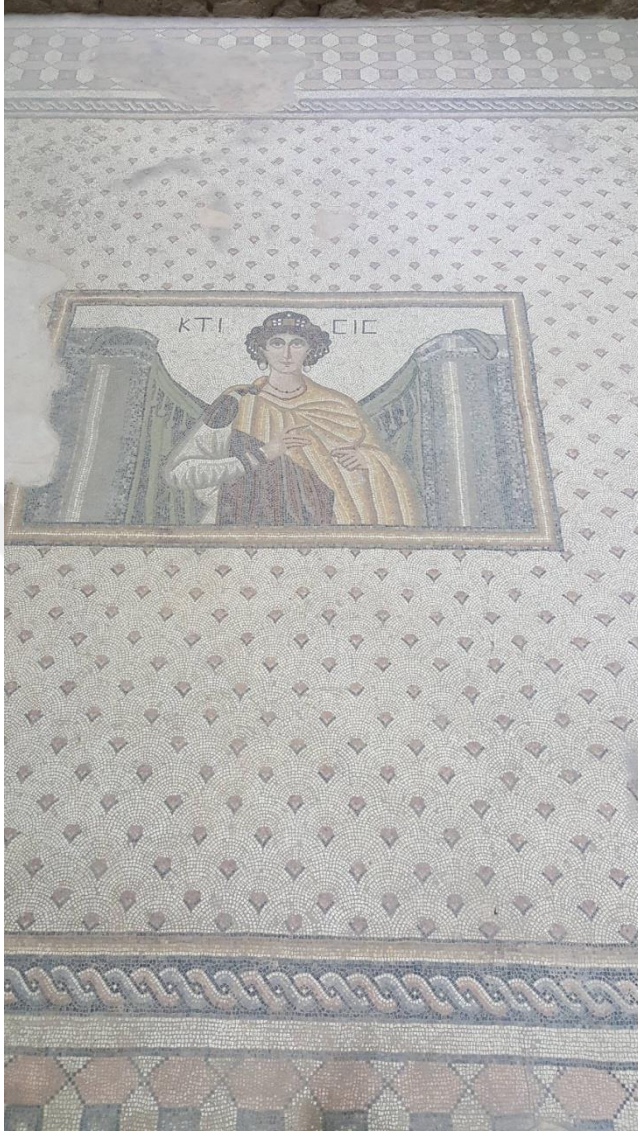
19.04.2019)

Levha 26: Haleplibahçe Akhilleus Mozaïği (<http://sanliurfamuzesi.gov.tr/TR-188294/haleplibahce-saray-mozaik-gorselleri.html> 19.04.2019)

Levha 27: Haleplibahçe hizmetkar ve zebra mozaïği (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 28: Haleplibahçe Ktisis Mozaïği (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 29: Haleplibahçe Kuş ve bitki motifli mozaik (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 30: Göbekli Tepe ören yeri (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 31: Göbekli Tepe Ören Yeri iç mekan (Dilay Demirbolat arşiv)

Levha 32: Bergama Z yapısı iç mekan görünümü (Deutsches Archäologisches Institut, Pergamon, Z yapısı)

Levha 33: Bergama Z yapısı iç mekan görünümü (Deutsches Archäologisches Institut, Pergamon, Z yapısı)

Levha 34: Bergama Z yapısı antik duvarların onarımı (Deutsches Arch ologisches Institut, Pergamon, Z yapısı)